

V. LUIGALEHT

RAAMATU- PIDAMISE ALUSED

I

TARTU 1983

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

RAAMATUPIDAMISE KATEEDER

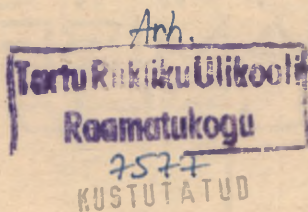
V. LUIGALEHT

RAAMATU-
PIDAMISE
ALUSED
I

3., ümbertöötatud trükk

TARTU 1983

Kinnitatud majandusteaduskonna
nõukogus 22. detsembril 1982.a.

I. RAAMATUPIDAMINE, SELLE OLEMUS

JA TÄHTSUS

1. Majandusliku arvestuse

olemus

Marksismi-leninismi teooria õpetab, et inimühiskonna eksisteerimine ja areng ei ole mõeldav materiaalsete hüvede tootmiseta, mis sisuliselt koosneb tooraine hankimisest, ümbertöötamisest ja kohandamisest inimese vajadustele. Selle tulemusena luuakse töövahendid ja tarbeesemed. Kõik see vajab aga planeerimist, juhtimist ja kontrolli mitte ainult rahvamajanduses tervikuna, vaid ka üksikettevõttes.

Ettevõtte majandustegevus koosneb majandusprotsessidest, mis omakorda jagunevad majandusoperatsioonideks. Kui võtame näiteks vaatluse alla tootevõtte (vabriku või tehase), siis võib kogu tema majandustegevuse jaotada kolme etappi:

1) varustusprotsess - koosneb tooraine ja materjalide soetamise operatsioonidest;

2) tootmisprotsess - koosneb soetatud toorainest ja materjalidest toodete valmistamise operatsioonidest;

3) realiseerimisprotsess - koosneb valmistoodangu realiseerimise operatsioonidest.

Nende protsesside normaalseks kulgemiseks on vajalik planeerimine, juhtimine ja kontroll, mis aga omakorda nõuab täielikku ülevaadet kogu majandustegevusest. Sellise ülevaate saame majandusliku arvestuse abil.

Majandusliku arvestuse all mõistame majandusnähtuste ja majandusprotsesside vaatlust, saadud andmete registreerimist, rühmitamist ja kokkuvõtmist.

Oma pika arengu kestel on majanduslik arvestus läbi teinud suuri muutusi. Koos tootmisviiside muutumisega on aegade kestel muutunud ka majandusliku arvestuse sisu, eesmärgid, meetodid ja organisatsioonilised vormid.

Juba kauges minevikus vajas inimene andmeid toidu, riie-

tuse ja muu elatise hankimiseks kulutatud töö kohta: oli vaja ülevaadet tootmis- ja tarbeesemete varudest, sellest, kui palju nõuab ajakulu nende varude täiendamine jne. "Igas ühiskonnas elatusvahendite tootmiseks kulutatud aeg huvitas inimesi, ehkki erinevail arenguetappidel mitte ühesugusel määral."¹

Mida kõrgem ühiskondlik formatsioon, seda tähtsamat kohta omab majanduslik arvestus, sealhulgas ka raamatupidamine. K. Marx kirjutas: "Raamatupidamine kui kogu majandusprotsessi kontrollimise ja kokkuvõtete tegemise vahend on seda vajalikum, mida enam tootmine teostub ühiskondlikus mastabis ning kaotab puhtindividaalse iseloomu; järelikult raamatupidamine on enam vajalik kapitalistliku tootmise kui killustatud käsitööstusliku ja talupoegliku tootmise puhul, vajalikum kollektiivse tootmise korral kui kapitalistliku tootmise puhul."²

Eriti suur on majandusliku arvestuse tähtsus sotsialistlikus ühiskonnas. Kohe pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu kirjutas V.I. Lënin: "Sotsialism - see on eelkõige arvestus."³ "Arvestus ja kontroll - see on peamine, mis on nõutav kommunistliku ühiskonna esimese faasi korraldamiseks."¹

K a p i t a l i s t l i k u s ühiskonnas ei moodusta majanduslik arvestus ühtset süsteemi, ei ole ühtse juhtimise ja riigi majanduse korraldamise alus. Põhiliselt hõlmab majanduslik arvestus üksikettevõtete arvestust.

Arvestus kapitalistlikus ühiskonnas ei anna meile pilti kapitalistlikust majandusest kui tervikust. Kapitalistlike ettevõtete peaeesmärk on maksimaalse kasumi saamine ning majanduslik arvestus on vaid vahend tulude ja kulude kindlakstegemiseks. Samal ajal kapitalistid-eraettevõtjad püüavad varjata üht tulude põhiallikat - ekspluateerimist. Niinimetatud "ärisaladuse seaduse" sildi all eraldatakse ettevõtte arvestus ühiskondlikust kontrollist.

---

¹ К. Маркс и Ф. Энгелс. Соч. Т. 23, с. 81.

² К. Маркс и Ф. Энгелс. Соч. Т. 24, с. 153.

³ В. Ленин. Теосед. 26. kd., lk. 260.

⁴ В. Ленин. Теосед. 25. kd., lk. 442.

Sotsialistlikus ühiskonnas, kus tootmisvahendid on ühiskondlikuks omandiks, põhineb arvestus riigi poolt kehtestatud ühtsetel reeglitel ja vormidel. Sotsialistlikus ühiskonnas kajastab arvestus üksikuid majandusnähtusi ja -protsesse objektiivselt, arvestusandmed on avalikud, al-
luvad ühiskondlikule kontrollile.

Sotsialistlik arvestus hõlmab ettevõtte majandustegevuse kõiki külgi, aidates seega kaasa plaanitäitmisele, tootmise arendamise reservide väljaselgitamisele ja kasutamisele ning töötulemuste parandamisele.

Sotsialistlik majandus areneb ühtse rahvamajandusplaani alusel. Objektiivne ja õigeaegne arvestus on juhtimise üks vajalikke tingimusi. Seega on arvestus tihedalt seotud nii ettevõtete ja organisatsioonide majandustegevuse kui kogu rahvamajanduse juhtimisega.

Sotsialistlik arvestus on tihedalt seotud ka planeerimisega. Arvestusandmeid ei kasutata mitte ainult plaanitätmise kontrollimiseks, vaid ka plaanide koostamiseks.

Sotsialistlikus ühiskonnas on arvestusel ja kontrollil üldrahvalik iseloom, töötajad võtavad vahetult osa majanduse juhtimisest.

Majanduslikule arvestusele esitatakse järgmised nõuded.

1. Arvestus- ja plaaninäitajate ühtsus. See võimaldab võrrelda arvestus- ja plaaninäitajaid omavahel ning kontrollida plaanitäitmist. Näitajad peavad olema nii plaanides kui arvestuses valitud ühtede ja samade tunnuste järgi, paigutatud rühmadesse jne. Näiteks planeeritakse toodangu omahind kulukirjete lõikes. Kõik arvestuses kajastatud kulukirjed peavad täielikult ühtima plaanis antuga.

2. Arvestuse reaalsus. Arvestuses peab olema kajastatud ettevõtte kogu tegevus, majanduslikud protsessid ja operatsioonid.

3. Arvestuse täpsus ja objektiivsus. Kõik arvestusandmed peavad tõepäraselt kajastama arvestuses esitatud fakte. Ainult täpsete ja objek-

tiivsete arvestusandmete olemasolu võimaldab õige juhtimise ja sotsialistliku vara puutumatus.

4. Arvestuse selgus ja arusaadavus. Arvestus peab olema arusaadav laiadele töötajate hulkadele, seega võimaldama neid lülitada ettevõtte tegevusse juhtimisse ja kontrollimisse. Ettevõtte töötulemused arutatakse läbi alalistel tootmisnõupidamistel, majandusliku tegevuse analüüsi ühiskondlikus nõukogus jne.

5. Arvestuse õigeaegsus. Arvestus peab andma vajalikku informatsiooni võimalikult kohe pärast majanduslike protsesside ja operatsioonide lõppemist. Selleks ettenähtud tähtjad määratakse lähtudes keskmistest võimalustest. See võimaldab vajaduse korral viivitamatult rakendada abinõusid kitsaskohtade ja puuduste likvideerimiseks ning ettevõtte töö parandamiseks.

6. Arvestuse majanduslikkus. Tänapäeval on eriti tähtis läbi viia arvestus võimalikult väikeste kulutustega. See on saavutatav arvestuse organiseerimise ja arvestusmeetodite kaasajastamisega, arvutusmasinate ja teiste arvutuse mehhaniseerimise vahendite kasutuselevõtmisega, arvestustöötajate kvalifikatsiooni tõstmisega.

2. Majandusliku arvestuse mõõtjad

Majanduslikus arvestuses on kasutusel kolme liiki mõõtjaid: naturaalsed ehk koguseline mõõtja, töömõõtja ja rahaline mõõtja.

Naturaalmõõtjaid kasutatakse arvestuses üheliigiliste objektide kajastamiseks nende loomulikus olekus ja väljendatakse kas loeteluga (tükkides), kaaluga (kilogrammides, tonnides jne.), pikkusmõõtudega (meetrites, kilomeetrites jne.) või mahumõõtudega (liitrites, kuupmeetrites jne.). Tavaliselt kasutatakse naturaalmõõtjaid materiaalseid väärtusi kajastavate objektide liikumise arvestamiseks, nagu tooraine ja materjalid, põhivahendid, valmistoo-

dang jt. Naturaalmõõtjates väljendatakse ka autotranspordi teenuseid (tonnkilomeetrid), ehitustöid (ruutmeetrid) jm.

Naturaalmõõtjaid kasutades on võimalik majanduslikke vahendeid arvestada ainult vahendite liikide kaupa (näiteks kontori põhivahendite arvestamisel eraldi kirjutuslauad, tugitoolid,apid jne.). Aritmeetilisi tehteid saame teha aga veel piiratumalt, ainult ühesuguste naturaalmõõtjatega, liites näiteks tükkidele tükid, kilogrammidele kilogrammid jne.

Arvestus naturaalmõõtjates ei anna meile tervikpilti ettevõtte kogu majandustegevusest, kuid sel on suur tähtsus sotsialistliku omandi puutumatusse seisukohalt. Naturaalmõõtjate kasutamine võimaldab arvestust ja kontrolli läbi viia kõigis materiaalsete väärtuste liikides. Samuti võimaldab arvestus naturaalnäitajates kontrollida ettevõtte toodangu väljalaske nomenklatuuriplaanide täitmist.

Töömõõtja kasutatakse töö arvestamiseks. Töömõõtjat väljendatakse kulutatud tööaja hulga päevades, tundides, minutites. Töömõõtjat kasutatakse ettevõtte töötajate töö ja töötasu arvestamisel, tööjõudluse normide väljatöötamisel, koos naturaalnäitajaga tootlikkuse määramisel.

Rahaline mõõtja on üldistava iseloomuga, sest ta annab võimaluse ühtses, s.o. rahalises näitajas arvestada ükskõik milliseid majanduslikke vahendeid, esemeid või operatsioone. Rahalist mõõtjat väljendatakse rublades ja kopikates. Rahalise mõõtja abil on võimalik määrata valmistoodangu omahind, ettevõtte vahendite suurus, üldistada ettevõtte kogu majandustegevus. Rahalist mõõtjat kasutatakse laialdaselt planeerimises, ettevõtetevahelises arveldustes, hindade kujundamisel jne. Rahaline mõõtja on tihedalt seotud naturaalmõõtjaga ja töömõõtjaga. Näiteks selleks, et oleks võimalik väljendada ettevõtte kogu toodangut rahalises mõõtjas, peab eelnevalt olema teada toodangu kogus naturaalmõõtjas ja ühe toote maksumus.

3. Arvestuse liigid

Ettevõtete väga mitmepalgelise majandustegevuse kohta informatsiooni saamiseks kasutatakse kolme liiki arvestust: operatiiv-, statistilist ja raamatupidamisarvestust. Igaühel neist on omad iseärasused nii tähtsuse, saamisviiside kui ka arvestusandmete töötlemise seisukohalt.

Operatiivarvestus (nimetatud vahel ka operatiiv-tehniliseks arvestuseks) on vajalik ettevõtte all-lülide igapäevaseks operatiivseks juhtimiseks. Arvestuse olemus seisneb majanduslike protsesside kiires ja õigeaeg-ses kajastamises.

Operatiivarvestus tööstusettevõttele peegeldab mitme-suguseid majanduslikke protsesse ja operatsioone, plaani-täitmise tulemusi kõigi näitajate osas, toodangu väljalaske plaani täitmise käiku, materjalidega varustatust, lepingute täitmist hankijate poolt jne.

Kaubandusorganisatsioonides ja -ettevõtetes kontrolli-takse operatiivarvestuse andmete abil kaubakäibeplani täit-mist, kaupadega varustatust, ostjate nõudmisi jne. Sovhoosi-des ja kolhoosides kasutatakse operatiivset arvestust ke-vadkülvide, koristustööde ja teiste tööde kulgemise kont-rollimiseks.

Operatiivarvestuses antakse informatsiooni edasi kas suuliselt või sidevahendite abil (telefon, telegraaf). Ope-ratiivarvestus ei baseeru tavaliselt dokumentidel. Arvestust viivad läbi ettevõtte vastavad töötajad osakondades, tsehhi-des jne. Olenevalt arvestusobjekti iseärasustest kasutatakse kas naturaals-, töö- või rahalist mõõtjat.

Statistiline arvestus. Selle ar-vestusliigi objektiks on massiliste majandus- ja sotsiaal-sete nähtuste kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed küljed, nende seaduspärasused ja omavahelised seosed. Statistiline arvestus uurib mitte ainult materiaalse tootmise protsesse ja nähtusi, vaid ka mitmeid ühiskondliku elu külgi. Näiteks

kõrvuti selliste näitajate arvestusega nagu tööstustoodangu maht, töötasu dünaamika, töötootlikkus jne. määratakse statistilise arvestuse andmetega kindlaks veel elanikkonna arv ja koostis, spetsialistide arv rahvamajandusharude kaupa jne.

Näitajate arvestamiseks kasutatakse statistikas samu mõõtjaid, mis teisteski arvestuse liikides, andmete kogumiseks ja töötlemiseks aga ainult statistikale omaseid meetodeid, nagu keskmised, indeksid, korrelatsioon, dispersioonanalüüs jt.

Statistiline arvestus põhineb dokumentidel. Arvestusandmed liiguvad allettevõtetest kõrgematesse instantsidesse kiiremini kui raamatupidamisarvestuse andmed.

R a a m a t u p i d a m i s a r v e s t u s on pidev, täpne ja dokumentidel põhinev rahaline arvestus. Raamatupidamisarvestus registreerib pidevalt ettevõtte, asutuse või organisatsiooni kõigi majanduslike vahendite ja vahendite allikate seisukorda ning nende liikumisoperatsioone, informeerib operatiivselt ettevõtte juhtkonda plaaniülesannete täitmise käigust ja puudustest.

Raamatupidamisarvestus on rangelt dokumenteeritud. Majanduslike operatsioonide registreerimine toimub ainult vastavat fakti sisaldava kinnitatud dokumendi alusel.

Perioodiliselt (iga kuu lõpus) selgitatakse majanduslikud tulemused - toodangu maht, toodangu omahind, kasum jne., analüüsitakse plaanide täitmist ning koostatakse aruanded.

Raamatupidamisega tegeleb ettevõtte, asutuse või organisatsiooni raamatupidamisosakond, kus kasutatakse spetsiaalseid võtteid ja mooduseid arvestusandmete registreerimiseks ja töötlemiseks. Ettevõtte majandus- ja finants-tegevust iseloomustavaid raamatupidamisandmeid kasutatakse juhtimiseks, majandusliku tegevuse analüüsimiseks ja planeerimiseks.

4. Raamatupidamise ülesanded

Raamatupidamise esimeseks ülesandeks on plaanitäitmise kontrollimine. Enamik ettevõtte plaaninäitajatest kontrollitakse raamatupidamisandmete abil. Raamatupidamisandmetega ei tehta mitte ainult kindlaks ühe või teise plaaninäitaja täitmise aste, vaid ka nende plaanist kõrvalekaldumise põhjused ning võimalused nende kõrvalekaldumiste likvideerimiseks.

Teiseks raamatupidamise ülesandeks on sotsialistliku omandi puutumatus kindlustamine. Raamatupidamine mitte ainult ei pea avastama tekkinud puudujäägid ja raiskamised ning vahendite ebamajandusliku kasutamise, vaid looma ühtlasi tingimused nende ärahoidmiseks. Selleks on vajalik vahendite pidev ja süstemaatiline jälgimine. Raamatupidamine fikseerib vahendite ettevõttesse sissetulekut, väljaminekut ja nende eest vastutuse üleminekut ühelt töötajalt teisele.

Raamatupidamise kolmas ülesanne on isemajandamist juurutamine ja tugevdamine. Et isemajandamine on sotsialistliku majandamise põhimeetod, siis on selle süvendamine ja kindlustamine eriti tähtis.

Raamatupidamise ülesandeks on veel töövahendite ja materjalide õige kasutamise kontroll, kokkuhoiurežiimi tagamise kontroll jne.

Vaadeldud raamatupidamise ülesanded on omavahel tihedalt seotud ja üksteisest sõltuvad. Nende kõigi ühiseks eesmärgiks on saada võimalikult väikeste kulutustega õigeaegset, täpset ja täielikku informatsiooni ettevõtte tegevusest, aidata kaasa juhtimise täiustamisele, toodangu omahinna alanemisele, ettevõtte rentaabluse tõstmisele.

5. Sotsialistliku ja kapitalistliku raamatupidamise erinevusi

Sotsialismi ja kapitalismi põhiliste majandusseaduste olulisest erinevusest on tingitud ka erinevused raamatupidamises. Sotsialistlik arvestus on printsiipsaalselt vastandlik kapitalistlikule.

Sotsialistlikus ühiskonnas toimub arvestus kogu rahva huvides. Vastavalt sotsialismi põhilisele majandusseadusele seisneb majanduse plaanipärase juhtimise olemus ühiskonna liikmete vajaduste maksimaalses rahuldamises. Kapitalismi põhilisele majandusseadusele, vastupidi, on aga omane kapitalistide kasumite väljaselgitamine ja suurendamine, samuti kapitalistliku eraomandi puutumatus tagamine.

Sotsialistlikus ühiskonnas haarab arvestus kõiki ettevõtteid ja asutusi, kõiki rahvamajandusharusid. Arvestusandmete kogumine, hindamine, rühmitamine, töötlemine ja kokkuvõtmine toimub ühtsetel alustel, moodustades ühtse arvestussüsteemi.

Sotsialistlik raamatupidamine iseloomustab majandusprotsessi objektiivselt, toob välja üksikute ettevõtete edusammud ja puudused. Kapitalistlikus ühiskonnas eksisteerib arvestus aga "ärisaladuse" kujul. Ettevõtete tegelikku finantsolukorda ja kasumi suurust varjatakse, arvestuse ja aruandluse andmeid noonutatakse eraomnike huvides.

Arvestus ja kontroll ettevõtete majandustegevuse üle toimub sotsialistlikus ühiskonnas rahvamasside osavõtul ja on üldrahalik. Töötajad võtavad aktiivselt osa majandusliku tegevuse tulemuste arutelust, teevad ettepanekuid tootmise täiustamiseks. Seevastu kapitalistlikus ühiskonnas on töötajad sellisest võimalusest ilma jäetud. Raamatupidamise andmed on neile kättesaamatud.

II. RAAMATUPIDAMISE OBJEKT

1. Raamatupidamise objekti olemus ja rakendusala

Raamatupidamise objektiks ehk aineks on ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide majanduslike vahendite seisukord ning nende liikumine majanduslikus tegevuses. Sõltuvalt ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide majandusliku iseseisvuse astmest, omandivormist, finantseerimise korrast jne. on mõnikord erinevusi raamatupidamise objekti arvestuse üldises korralduses, struktuuris ning funktsioonides.

Vastavalt majandustegevuse iseloomule võivad ettevõtted olla tööstus-, ehitus-, kaubandus-, transpordi- ja teenindus- ettevõtted. Sõltuvalt omandivormist võivad ettevõtted jaguneda riiklikeks (tehased, vabrikud, sovhoosid) ja kooperatiivseteks (tarbijate kooperatiivi ettevõtted, kolhoosid). Ettevõtete majandustegevuse aluseks on isemajandamise printsiip, mille olemuseks on kulude katmine omategevusest saadud tuludega.

Kõrvuti isemajandavate ettevõtetega eksisteerivad eelarvelised asutused, mis saavad oma kulude katmiseks vajalikud vahendid riigieelarvest. Sellisteks on teaduslikud ja õppeasutused, tervishoiuasutused, kultuuriasutused jt.

Raamatupidamine toimub kõigis ettevõtteis, asutustes, organisatsioonides. Raamatupidamise objekt sõltub ettevõtte majanduslikust iseloomust ja temale pandud funktsioonidest.

Riiklikes tootmisettevõtetes (tööstusettevõtted, sovhoosid) on tähtsamaiks raamatupidamise objektiks majanduslike vahendite koostis sõltuvalt nende funktsioonidest tootmisprotsessis, majanduslike vahendite moodustamise allikad, majanduslikud protsessid ja nendega seotud kulutused, finantstulemused.

Riikliku kaubanduse ja materiaal-tehnilise varustamise ettevõtetes ja organisatsioonides on tähtsaimaks raamatupidamise objektiks majanduslikud vahendid, mis võtavad osa kaupade ringlemisprotsessist, nende vahendite moodustamise alli-

kad, kaubakäive, käibekulud, finantstulemused.

Riigieelarveasutustes on raamatupidamise põhiobjektiks asutuse funktsioneerimiseks laekuvad vahendid, finantseerimine riigieelarvest ja teised vahendite moodustamise allikad, eelarvega ettenähtud kulutused.

NSVL Riigipangas ja tema osakondades on raamatupidamise objektiks arveldus- ja krediidioperatsioonid, rahalised vahendid, emissioonioperatsioonid (raha ringlusse laskmine või kõrvaldamine), operatsioonid välisvaluutaga ja väärismetallidega, panga tulud ja kulud.

Rahandusorganite raamatupidamise objektiks on eelarvetulud ja -kulud, riigieelarve täitmise tulemused jne.

Raamatupidamise objekti sisu on erinevates ühiskondlik-majanduslikes formatsioonides erinev. Ta sõltub tootmisvahendite omandivormist ja tootmissuhete iseloomust. Klassiühiskonnas on raamatupidamise objektiks eraomand selle erinevates vormides (näiteks erakapitali kujunemine, lisaväärtuse loomise protsess jne.).

Sotsialistlike ettevõtete ja organisatsioonide plaanilise majandustegevuse materiaalseks aluseks on sotsialistlik omand - majanduslikud vahendid, mis plaanitäitmise käigus pidevalt muutuvad.

Majanduslikke vahendeid käsitletakse raamatupidamises alati kahelt seisukohalt:

- a) koosseisu ja paigutuse järgi;
- b) moodustamise allikate ja kasutamise otstarbe järgi.

2. Ettevõtte majanduslikud vahendid

Majanduslike vahendite koostis sõltub ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide põhitegevuse iseloomust ja sisust.

Riiklike ettevõtete vahendid on hooned, seadmed, tööriistad, materjalid, valmistooted, rahalised vahendid jne., mille üle ettevõttel on seaduse, plaaniülesande jne. piires operatiivne haldamisõigus ja mida ta selle õiguse alusel võib müüa, tootmiseks või muuks otstarbeks kasutada, rendile

anda jne. Ettevõtte vahendite hulka tuleb arvata ka need vahendid, mis ajutiselt ettevõtte valduses ei ole, kuid mille üle operatiivne haldamisõigus säilib. Seevastu ei kuulu ettevõtte vahendite hulka need vahendid, mis on küll tema valduses, kuid mille üle puudub operatiivne haldamisõigus (näiteks hoiulevõetud materjalid või kaubad, renditud ruumid jne.). Need vahendid ei ole ettevõtte raamatupidamise objektiks, kuid ta arvestab neid, kontrollib nende säilitamist, ehkki väljaspool "oma arvestuse süsteemi". Need majanduslikud vahendid, mis meil ei oma rahalist hinnangut (maa, mets, vesi, maapõuevarad jms.), ei ole raamatupidamise objektideks. Neid arvestatakse ainult naturaalnäitajates.

Vahendite liigitamise aluseks on vahendite majanduslik sisu ja osa ühiskondlikus taastootmisprotsessis. Klassifitseerimisel on võimalik kvaliteedilt ühetüübilised vahendite liigid eraldada gruppidesse.

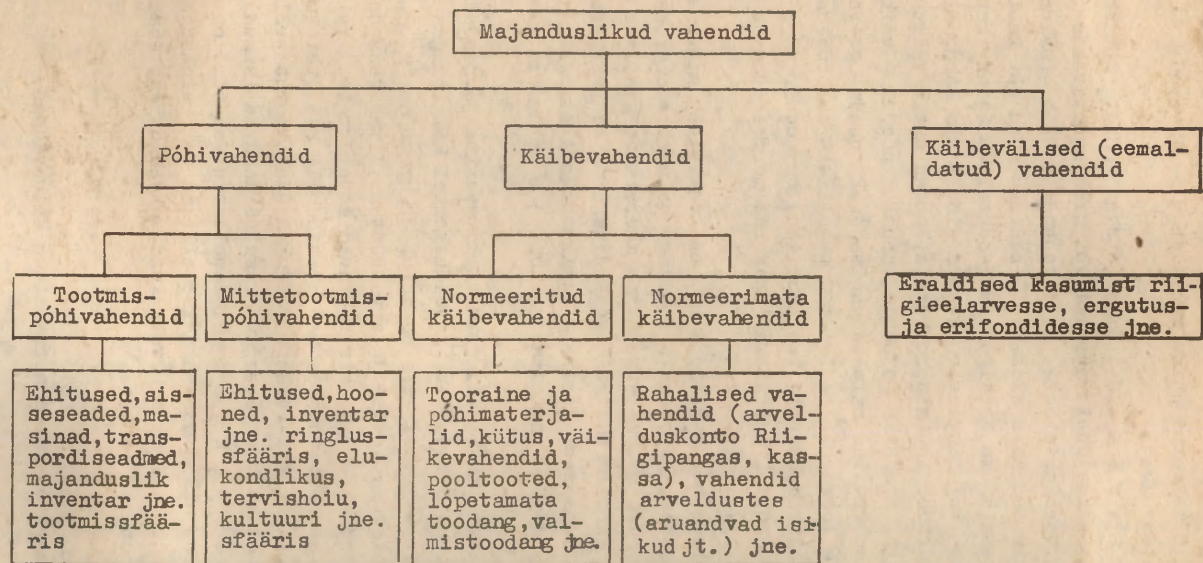
Ettevõtte majanduslikud vahendid liigitatakse arvestuses nende koosseisu ja paigutuse järgi järgmistesse rühmadesse: 1) põhivahendid, 2) käibevahendid, 3) käibevälised e. eemaldatud vahendid (vt. skeem lk. 15).

Põhivahendid on sellised töövahendid, mille abil luuakse uusi väärtusi. Nad võtavad korduvalt osa taastootmisprotsessist, säilitades sealjuures oma esialgse kuju, kuluvad järk-järgult ja kannavad oma väärtuse uuele, loodavale väärtusele üle osade kaupa. Põhivahendite hulka loetakse ka töö- ja produktiivloomad.

Seetõttu võib põhivahendeid iseloomustada 3 tunnuse alusel: 1) nad säilitavad tootmisprotsessis oma esialgse kuju, 2) võtavad tootmisprotsessist osa paljukordselt, 3) annavad kulumise näol pidevalt osa oma väärtusest üle nende poolt valmistatud toodete väärtusse (omahinda).

Sõltuvalt põhivahendi funktsioonist tootmisprotsessis jaotatakse põhivahendid tootmispõhivahenditeks, mida kasutatakse tootmissfääris, ja mittetootmispõhivahenditeks, mida kasutatakse ringlussfääris (kauplused jt.) ja mittetootmissfääris (klubid, lasteaiad ja -sõimed, nendes olev inventar jne.).

Majanduslike vahendite liigitus

Raamatupidamises loetakse põhivahenditeks selliseid vahendeid, mille maksumus ühiku kohta on üle 100 rubla ja kasutamisaeg üle 1 aasta.

Käibevahendid kujutavad endast tööobjekte, millest tehakse uusi väärtusi või mida kasutatakse tootmisprotsessi teenindamiseks. Käibevahendeid võib iseloomustada järgmiste tunnuste alusel: 1) nad muudavad või kaotavad tootmisprotsessis oma esialgse väljanägemise, 2) on kasutatavad tootmis- või ringlusprotsessis ainult üks kord, 3) annavad oma väärtuse tootmisprotsessis loodud uuele väärtusele üle täielikult. Erandiks on nende tunnuste põhjal väikevahendid, mis on arvatud käibevahendite hulka nende soetamise lihtsustamise eesmärgil, kuigi nad tegelikult on töövahendid ja neil on põhivahenditele iseloomulikud tunnused.

Käibevahendid liigitatakse omakorda normeeritud ja normeerimata käibevahenditeks.

Normeeritud käibevahenditeks on tooraine, materjalid, kütus, pooltooted, lõpetamata toodang, valmistoodang, kaubad jne. Nende varude suurus ettevõttes määratakse kindlaks normatiividega. Normeeritud käibevahenditeks on ka väikevahendid. Raamatupidamises loetakse väikevahenditeks selliseid töövahendeid, mille maksumus on kuni 100 rubla või kasutamisaeg kuni 1 aasta.

Normeerimata käibevahendeid ei normeerita ja nendeks on rahalised vahendid ettevõtte arvelduskontol Riigipangas (ettevõttele kuuluv raha, mis on hoiul Riigipangas), kassas¹ (ettevõttes olev sularaha) ja arveldustes. Viimasteks on sellised rahalised vahendid, mis kuuluvad ettevõttele, kuid ajutiselt ei asu ettevõttes. Nad võivad olla kas teiste ettevõtete, asutuste või isikute valduses (debitoorne võlgnevus) või oma ettevõtte töötajate käes (aruandvad isikud).

Käibevälised e. eemaldatud vahendid on sellised vahendid, mille moodustamise allikad on aruandeaasta lõpuni ettevõtte bilansis arvel, kuid vahendid ise enam ettevõtte käibest osa ei võta.

---

¹ Kaubanduses on kassa normeeritud käibevahend.

Sellisteks vahenditeks on riigieelarvesse ülekantud kasumieraldised, samuti eraldised kasumist ergutus- ja erifondidesse.

Ettevõtte omanduses olevateks loetakse ja arvestuses kajastatakse ka need vahendid, mis ettevõtte on kaotanud halva majandustegevuse tagajärjel või mõnel muul põhjusel. Kahjum näitab vahendite summat, mille võrra ettevõtte kulud ületavad tulusid.

3. Ettevõtte majanduslike vahendite moodustamise allikad

Ettevõtte majanduslikke vahendeid kajastatakse raamatupidamises veel nende moodustamise allikate või kasutamise otstarbe järgi. Sellest aspektist käsitletuna nimetatakse neid majanduslike vahendite allikateks.

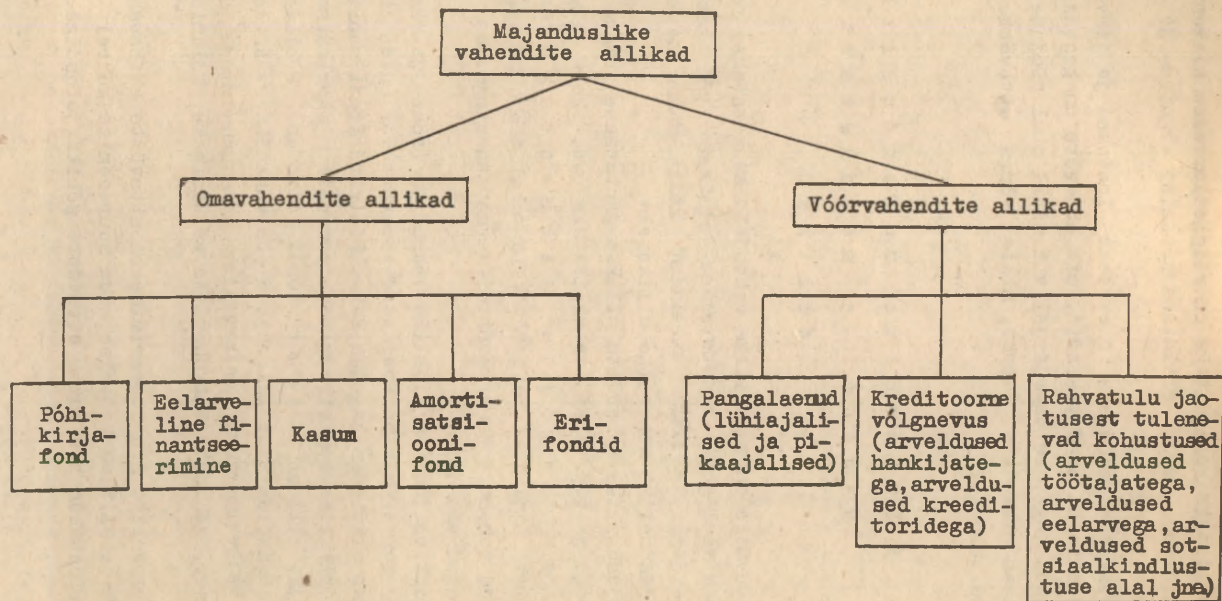
Majanduslike vahendite allikad jaotatakse omavahendite allikateks ja võõrvahendite allikateks (vt. skeem lk. 18).

Omavahendite allikateks on üldriiklikest fondidest ettevõtetele alaliseks kasutamiseks eraldatud vahendid ja ettevõtte oma majandustegevuse tulemusena saadud vahendid.

Põhikirjafond on riiklike vahendite (põhi- ja käibevahendite) summa, mis on eraldatud ettevõtetele üldriiklikest fondidest alaliseks kasutamiseks. Põhikirjafondi suurus ettevõtte riikliku registreerimise momendil märgitakse tema põhikirja, millest tulenebki fondi nimetus. Põhikirjafond suureneb eksploatatsiooni võetud põhivahendite väärtuse, põhi- ja käibevahendite eelarvelise finantseerimise, kasumi arvel jne., väheneb põhivahendite väljamineku, kulumise jne. tõttu.

Eelarveline finantseerimine on ettevõtte käibevahendite täiendamise allikas tootmise mahu suurenemise korral. Aasta lõpul liidetakse see summa ettevõtte põhikirjafondiga.

Majanduslike vahendite allikate liigitus

Kasum on ettevõtte majandustegevuse finantstulemus. Kasum on summa, mille võrra ettevõtte tulud ületavad tema kulusid. See on vahendite hulk, mis ettevõtte on vaadeldaval perioodil saanud juurde toodangu realiseerimisest või muudel põhjustel.

Amortisatsioonifond on kulunud ja vananenud põhivahendite taastamise allikas. Amortisatsioonifond moodustatakse toodangu omahinda arvutatavatest amortisatsioonieraldistest (põhivahendite kulumine rahalises väljenduses).

Erifondid moodustatakse ettevõtte kasumi arvel ja kasutatakse mitmeks otstarbeks, nagu tootmise laiendamiseks, töötajate premeerimiseks, elamute, kultuuri- ja lasteasutuste, puhkekodude ehitamiseks ja ülalpidamiseks.

Võõrvahendite allikad on ettevõttele vahendite allikaks ajutiselt. Võõrvahendite allikateks on ettevõttele pangalaenu, kreditoorne võlgnevus ja rahvatulu jaotusest tulenevad kohustused.

Pangalaenu on Riigipanga poolt ettevõtte käsutusse antud vahendite summa. Pangalaenu kuuluvad ettenähtud tähtaajal tasumisele ja on seega ajutine ettevõtte käibevahendite allikas. Olenevalt sihitlusest ja tagastamise tähtaajast jagunevad laenu lühiajalisteks ja pikaajalisteks pangalaenudeks.

Kreditoorne võlgnevus tekib ettevõtete majanduslikus tegevuses arveldussuhetest. Ettevõttele tekib ajutine võlgnevus teistele asutustele, ettevõtetele või isikutele. Peamiselt ettevõtte kreditorideks on hankijad e. tarnijad, s.t. ettevõtted ja organisatsioonid, kes varustavad ettevõtet toorainega, materjalidega, küttega, teenustega jne. Võlgnevus hankijaile tekib seetõttu, et materjalid jne. saavad ettevõtte lattu enne arve tasumise tähtaega. Raamatupidamises arvestatakse võlgnevust hankijaile lahus muust kreditoorsest võlgnevusest. Kreditoorne võlgnevus on ettevõttele vahendite allikaks ajutiselt, kuni võla tasumiseni.

Ka rahvatulu jaotusest tulenevad kohustused on ettevõttele vahendite allikaks ajutiselt. Need allikad tekivad järgmiselt: raamatupidamises arvestatakse kohustuse suurus väl-

ja ja kajastatakse arvestuses, kohustuse likvideerimine aga järgneb hiljem. Kuni likvideerimise momendini on vahendid kohustuste ulatuses ettevõtte kasutuses. Sellisteks vahenditeks on arvestatud, kuid veel tasumata palk, ülekandmata sotsiaalkindlustuseraldised, mitmesugused maksed riigieelarvesse jne.

Palgavõlgnevus esineb ettevõtte vahendite allikana regulaarselt, sest palka makstakse töötajatele ainult kaks korda kuus. Koos palgaga arvestatakse ka sotsiaalkindlustuseraldised. Seetõttu võrdsustatakse need kohustused vastava normatiivi piires omavahendite allikatega ja neid nimetatakse passivivateks.

4. Majanduslikud protsessid

Ettevõtetes toimub majanduslike protsesside tagajärjel pidev vahendite ringkäik. Selleks, et alustada oma majandustegevust, on ettevõttele vaja majanduslikke vahendeid (tootmisettevõttel seadmeid, toorainet ja materjale, kaubandusettevõttel kaupa jne.). Majandusprotsessi, mille käigus see toimub, nimetatakse varustusprotsessiks.

Varustusprotsessile järgneb tootmisprotsess, mille käigus soetatud toorainest ja materjalidest elavtöö ja töövahendite toimel saadakse valmistoodang.

Realiseerimisprotsessis valmistoodang realiseeritakse ja ettevõttele laekuvad rahalised vahendid. Toodangu realiseerimisest laekunud vahendite summa aga on tootmis- ja realiseerimiskuludest kasumi võrra suurem. Seega selgub ettevõtte kasum realiseerimisprotsessis.

Vahendite ringkäigus tekivad ettevõttel arveldused materjalide ja teenuste hankijatega, toodangu ostjatega, kõrgetasemeliste organitega, pankadega jne., see tähendab muudatusi ka vahendite allikates.

Seega on raamatupidamise objektiks ka majandusprotsessid.

III. RAAMATUPIDAMISE MEETOD

1. Raamatupidamise meetodi

o l e m u s

Raamatupidamise meetodiks nimetatakse viiside ja võtete kogumit, mille abil kajastatakse raamatupidamise objekti.

Üksikuid viise ja võtteid nimetatakse meetodi elementideks. Nendeks on dokumenteerimine, inventeerimine, hindamine, kalkuleerimine, kontodele kirjendamine ja bilansi koostamine. Kõiki neid elemente kasutatakse omavahelises seoses ja tingituses.

Dokumenteerimine on ettevõtte majanduslike operatsioonide sisu registreerimine nende toimumise momendil esmasdokumentidel, mis on raamatupidamiskirjendite kohustuslikuks aluseks.

Majanduslikus tegevuses ilmnevad aga ka sellised nähtused (materiaalsete väärtuste loomulik kadu, eksimused kaupade vastuvõtmisel ja väljaandmisel, arvestusvead, materiaalsete väärtuste riisumine jne.), mida ei saa dokumenteerida nende toimumise momendil. Selliste nähtuste registreerimiseks kasutatakse inventeerimist. Inventuuri abil kontrollitakse ja viiakse jooksva arvestuse andmed vastavusse tegeliku olukorraga.

Dokumenteerimisel ja inventeerimisel on suur tähtsus ka sotsialistliku omandi säilimise kindlustamisel ning materiaalselt vastutavate isikute tegevuse kontrollimisel.

Sageli on esmasdokumentidel mitmesugused majanduslikud operatsioonid märgitud ainult naturaalnäitajates. Raamatupidamises tuleb need ümber arvestada rahalisse näitajasse. Selleks kasutatakse materjalide, põhivahendite jm. hindu, keh-tivaid tööhindeid, palgamäärasid. Naturaalnäitajate korrutamist vastava hindega nimetatakse hindamiseks.etakseerimiseks.

Toodetava ja realiseeritava toodangu, soetatud materjalide jne. tegeliku omahinna arvestamise moodust nimetatakse

k a l k u l e e r i m i s e k s . Eriti kasutatakse seda raamatupidamise elementi tootmisettevõtetes ja ühiskondliku tootlustamise ettevõtetes nende toodangu tegeliku omahinna määramisel.

Raamatupidamise meetodi vaadeldud elementide kasutamise tulemusena saadud informatsioon kirjendatakse kontodelle (kirjendamise aluseks on nõuetekohane dokument). Raamatupidamiskontode süsteem võimaldab esmasdokumentide andmeid süstematiseerida, rühmitada ja teha neist kokkuvõtteid. Operatsioone kajastatakse kontodel kahekordse kirjendamise teel, mis on kontode kõrval tähtsaimaks spetsiifiliseks raamatupidamise meetodi elemendiks.

Ettevõtte töö juhtimiseks on vaja perioodiliselt saada andmeid plaaninäitajate täitmise kohta, vanendite ja nende allikate seisukorra kohta. Selleks koostatakse kontode andmete alusel b i l a n s s ja a r u a n d e d. Aruanded (sealhulgas ka bilanss) annavad omavahel seostatud andmete süsteemi, mis iseloomustab ettevõtte töötulemusi mingi perioodi kestel.

2. R a a m a t u p i d a m i s b i l a n s s

2.1. Raamatupidamisbilansi mõiste, sisu ja ehitus

Andmete saamiseks ettevõtte majanduslike vahendite seisukorrast koostatakse raamatupidamisbilanss. Et aga arvestuses on majanduslikud vahendid kajastatud kahekordselt, siis saame bilansist andmed ka majanduslike vahendite allikate suuruse kohta.

Seega on raamatupidamisbilanss majanduslike vahendite seisukorra üldistav kajastamine nende koostise ja allikate järgi rahalises väljenduses teatud ajamomendiks. Selleks ajamomendiks on iga kuu esimene kuupäev.

Skemaatilisel kujutab bilanss endast kahepoolset tabelit. Vasakpoolset osa bilansist, mis kajastab vahendite koostist ja nende paigutust, nimetatakse bilansi a k t i v a k s , parempoolset osa, mis kajastab vahendite moodustamise allikaid ja kasutamise otstarvet, nimetatakse bilansi p a s s i v a k s .

Bilansi tähtsaimaks põhiomaduseks on aktiva üldkokkuvõtete ja passiva üldkokkuvõtte võrdsus. See on tingitud sellest, et nii aktivas kui ka passivas kajastatakse ühtesid ja samu majanduslikke vahendeid, ainult erinevast aspektist lähtudes. Sõna "bilanss" tulenebki ladinakeelsest sõnast bilanx, mis tähendab kahe poole tasakaalu.

Bilansi elemente (bilansiridu) nimetatakse bilansikirjeteks. Vastavalt asukohale on bilansis aktivakirjed ja passivakirjed. Bilansikirjed on numereeritud.

Majanduslikult sisult üheliigilised bilansikirjed ühendatakse rühmadesse ja rühmad omakorda osadeks. Nii on bilansi aktiva ja passiva pool jaotatud viide ossa. Iga osa sisu on tihedalt seotud eespool vaadeldud majanduslike vahendite ja vahendite moodustamise allikate klassifikatsiooniga.

Bilansside koostamise kord on rangelt reglementeeritud NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt. Bilansside struktuuri kinnitab aga NSV Liidu Rahandusministeerium kooskõlastatult NSVL Statistika Keskvalitsusega (tüüpvorm nr. 1). See kindlustab sotsialistlike ettevõtete bilansiandmete objektiivsuse ja teaduslikkuse ning võimaldab koostada koondbilansse rahvamajandusharude ja kogu rahvamajanduse ulatuses.

Alljärgnevalt on toodud lühendatult tööstusettevõtte bilansi skeem.

Bilanss 1. kuupäevaks

Aktiva (vahendite koosseis ja paigutus)	Passiva (vahendite moodustamise allikad ja kasutamise otstarve)
1	2
I. <u>Põhivahendid ja käibevälistatud aktivad</u>	I. <u>Oma- ja nendega võrdsustatud vahendite allikad</u>
1. Põhivahendid 2. Eemaldatud vahendid 3. Kahjum	1. Põhikirjafond 2. Põhivahendite kulum 3. Kasum

1	2
jne.	4. Püsivpassivad (töötasuvolgnevus, sotsiaalkindlustuse eraldised, eelseisvate maksete reserv)
Kokku I osa	jne.
	Kokku I osa
II. <u>Normeeritud käibevahendid</u>	II. <u>Pangalaenu normeeritavate kaubaliste materiaalsete vaartuste tagatisel</u>
1. Tooraine ja materjalid	1. Kaibelaen
2. Kütus	2. Laenu tooraine, materjalide ja kütuse tagatisel
3. Väikevahendid	3. Laenu valmistoodangu tagatisel
4. Lõpetamata toodang	
5. Tulevaste perioodide kulud	jne.
6. Valmistoodang	Kokku II osa
jne.	
Kokku II osa	II-1. Väikevahendite kulum
	II-2. Eelseisvate kulude ja kahjude katmise reserv
III. <u>Rahalised vahendid, arveldused ja muud aktiivid</u>	III. <u>Mitmesugused pangalaenu, arveldused ja muud passivad</u>
1. Rahalised vahendid: kassa arvelduskonto Riigipangas	1. Lühiajalised pangalaenu (otstarvete loetelu)
2. Lähetatud kaubad	2. Pikaajalised pangalaenu (otstarvete loetelu)
3. Deebitorid	3. Kreeditorid
jne.	jne.
Kokku III osa	Kokku III osa

1	2
IV. <u>Kapitaalehituse vahendid ja kulud</u>	IV. <u>Kapitaalehituse vahendite allikad</u>
V. <u>Põhikarja moodustamise kulud</u>	V. <u>Põhikarja moodustamise kulude fiinantseerimine</u>
Kokku bilansi aktiva	Kokku bilansi passiva

Ettevõttele mittekuuluvad, kuid tema valduses ajutiselt ning teatud tingimustel olevad vahendid näidatakse bilansi lõppu paigutatud kirjetes. Nendeks on: vastutavale hoiule võetud kaubad ja materjalid, töötlemiseks võetud tellija materjal jms. Neid vahendeid arvestab oma bilansis see ettevõtte, kellele nad tegelikult kuuluvad.

2.2. Sotsialistlike ja kapitalistlike ettevõtete bilansside printsipiaalsed erinevused

Sotsialistlike ja kapitalistlike ettevõtete bilansid on sarnased ainult väliselt: kahepoolne ehitus, samad poolte nimetused (aktiva ja passiva) ja mõned sarnased bilansikirjed. Sisult erinevad aga sotsialistlike ja kapitalistlike ettevõtete bilansid üksteisest täielikult, mida põhjustab sotsialistliku ja kapitalistliku majandussüsteemi printsipiaalne erinevus.

Sotsialistlikes ettevõtetes on tähtsaim vahendite allikas põhikirjafond, mille alusel põhiosa ettevõtte majanduslikest vahenditest on moodustatud üldriiklike fondide arvel. Peale selle on ettevõtetel võimalus saada riigilt täiendavalt vahendeid tootmise laiendamiseks (eelarveline fiinantseerimine). Need allikad on kajastatud ka bilansis.

Kapitalistlike ettevõtete bilanssides on esikohal bilansikirje "Kapital", mis näitab ettevõtte rahakapitali suurst. Ettevõtete laiendamiseks vajaminevate täiendavate vahendite allikaks on aktsiad, obligatsioonid ja muud rahali-

sed dokumendid (vekslid, patendid).

Kapitalistlikus ühiskonnas on loodusvarad, nagu maa, mets, veeressurssid, maapõuevarad, ostu-müügi objektideks ja kajastatud ettevõtete bilanssides kui investeeritud kapital. Sotsialistlikus ühiskonnas on need vahendid kogu rahva omandiks, rahalist hinnangut nad ei oma ning bilanssides neid ei kajastata.

Sotsialistlikus ühiskonnas on ettevõtetele vastastikune krediteerimine keelatud. Täiendavaid vahendeid ajutisteks vajadusteks saavad ettevõtted ainult Riigipangalt laenu näol.

Kapitalistlikes ettevõtetes on väga laialdaselt levinevad kommertskreedi kasutamine, s.t. ettevõtted annavad üksteisele laenu. Reeglipärane on ostjate krediteerimine hankijate poolt. Selle tulemusena on kapitalistlike ettevõtete bilanssides sellised arvelduskirjed nagu "Saadud veksleid", "Väljaantud veksleid" jt.

Kapitalistlike ettevõtete bilanssides on mõnede bilansikirjete osakaal tunduvalt kõrgem sotsialistlike ettevõtete bilansside samadest bilansikirjetest. Näiteks bilansikirjel "Valmistoodang" on tavaliselt kajastatud ülisuured valmistoodangu varud. Seda põhjustab tootmise ja realiseerimise stiihilisus, siseturu puudumine.

Sotsialistlikus ühiskonnas on ettevõtete bilansside koostamine ja bilansikirjete hindamine valitsuse poolt rangelt reglementeeritud. Bilansikirjete tahtlik moonutamine on kriminaalkuritegu.

Kapitalismi oludes puuduvad ühtsed reeglid bilansikirjete hindamiseks. Kasumilt tehtavate maksete vähendamise eesmärgil näitavad ettevõtjad kasumit tegelikust väiksemana, või ka vastupidi: kui ettevõtte tegevust on vaja ilustada, näidatakse kasum tegelikust suuremana. Selleks annab võimaluse kehtiv seadlusandlus, mis näeb ette kommertssaladuse hoidmise.

Kapitalistlike ettevõtete bilanssidele on iseloomulik bilansikirjete mahukuse tõstmine. Selleks ühendatakse sisult erinevad vahendid rühmadesse. Näiteks on ühes rühmas tootmissfääri vahendid "Tooraine ja materjalid" ning ringlus-

sfääri vahendid "Kaubad". Töötasu tegeliku suuruse varjamiseks on töötasuvõlgnevus näidatud bilansis muu kreditoorse võlgnevusega koos.

Toodust võib järeldada, et sotsialistlikus ühiskonnas on ettevõtete bilansid rahvamajanduse plaanipärase juhtimise kindlustamise abinõuks. Kapitalistlikus ühiskonnas on aga bilansside eesmärk kaitsta ettevõtjate huve.

2.3. Eri rahvamajandusharude bilansside mõningad

erinevused

Sotsialistlike ettevõtete bilansside mõningaid struktuurilisi ja sisulisi erinevusi põhjustab kahe omandivormi, s.o. riikliku ja kooperatiivse omandi olemasolu.

Kolhooside bilanssides on sellised bilansikirjed, mida ei ole riiklike ettevõtete bilanssides, nagu "Jagamatu fond", "Eraldised kolhoosidevahelisse kindlustusfondi", "Reservfond". Ei ole aga sellist bilansikirjet nagu "Põhikirjafond".

Riiklike tööstusettevõtete bilansid erinevad ehitus-, kaubandusorganisatsioonide ja sovhooside bilanssides. Tööstusettevõtte bilansis on bilansikirjed "Lõpetamata tööstustoodang ja omatoodetud pooltooted", "Valmistoodang", "Laenud valmistoodangu tagatisel" jt., mis puuduvad kaubandus-, ehitus- ja põllumajandusettevõtete bilanssides.

Sovhooside bilanssides aga on sellised bilansikirjed, milliseid ei ole teiste riiklike ettevõtete bilanssides. Need on "Loomakasvatus", "Taimakasvatus", "Söödad", "Seemned ja istutusmaterjalid" jt. Samad kirjed on ka kolhooside bilanssides. Selliste bilansikirjete olemasolu tingib põllumajandusettevõtete sessoonne iseloom. Põllumajanduses kalkuleeritakse toodangu tegelik omahind ainult aasta lõpus, tööstusettevõtetes aga igal kuul.

Põllumajanduslike ettevõtete bilanssides on normeeritud tootmisvarude koostis teistsugune kui teistes rahvamajandusharudes. Kaubandusorganisatsioonide bilanssides on bilansikirje "Kassa" normeeritud käibevahendite rühmas, ülejäänud rahvamajandusharudes normeerimata käibevahendite hulgas.

Eri rahvamajandusharude ettevõtete majandusliku tegevuse erinevusest tingituna on ka nende ettevõtete bilansikirjete osakaal erinev. Nii on tööstusettevõtete bilanssides kõige suurema osakaaluga töövahendid ja tööobjektid, kaubandusorganisatsioonide bilanssides aga kaubad, krediidiastutuse bilanssides rahalised vahendid jne.

Põllumajandusettevõtete kuu- ja kvartalibilanssides on tunduvalt rohkem kirjeid kui nende aastabilansis. Teiste rahvamajandusharude bilanssides selles osas erinevusi ei ole.

Vaatamata neile mõningatele erinevustele on kõigi rahvamajandusharude ettevõtete bilanssidele ühine sotsialistliku omandi kajastamine, samuti on ühised bilansside koostamise ja hindamise reeglid.

2.4. Muudatused bilansis majandusoperatsioonide

mõjul

Ettevõtte majanduslike vahendite ja vahendite allikate seisud muutuvad majandusoperatsioonide tulemusena pidevalt. Seetõttu muutub pidevalt ka bilanss, sest iga majandusoperatsioon muudab alati kaht bilansikirjet.

Mitmesuguste majandusoperatsioonide tulemusel esineb bilansis neljä liiki muudatusi. Vaatleme neid lihtsustatud bilansis (joon. 3.1).

I bilansimuutus. Ettevõtte vahendid lähevad ühest liigist või asukohast teise. Muutuvad kaks a k t i v a kirjet - üks suureneb ja teine väheneb sama summa võrra. Bilansi üldsumma ei muutu.

Näide. Riigipangast toodi 5000 rbl- raha palkade maksmiseks. Selle operatsiooniga suureneb aktivakirje "Kassa" 5000 rbl. ja väheneb aktivakirje "Arvelduskonto Riigipangas" 5000 rbl. Aktiva üldsumma ei muutu.

II bilansimuutus. Muutub ettevõtte vahendite allikate suurus ja kasutamise otstarve. Muutuvad kaks bilansi p a s s i v a kirjet - üks suureneb ja teine väheneb sama summa võrra. Bilansi üldsumma ei muutu.

Aktiva			Passiva		
Bilansikirje	Summa	Muutuse suurus	Bilansikirje	Summa	Muutuse suurus
1. Põhivahendid	208000	III+2000	1. Põhikirja-fond	330800	III+2000
2. Materjalid	103100		2. Kasum	7000	
3. Lõpetamata toodang	12400		3. Arveldused hankijatega	13000	II-10000
4. Kassa	50	I+5000 IV-5000	4. Riigipanga laenud	35000	II+10000
5. Arvelduskonto Riigipangas	76450	I-5000	5. Arveldused töötajatega	5000	IV-5000
6. Arveldused deebitoridega	900		6. Arveldused kreditoriga	10100	
Kokku 400900 -3000			Kokku 400900 -3000		

Joon. 3.1. Ettevõtte algbilanss

Näide. Ettevõtte tasus hankijale Riigipanga laenuga 10 000 rbl. Selle operatsiooniga suureneb passivakirje "Riigipanga laenud" 10 000 rbl. ja väheneb passivakirje "Arveldused hankijatega" 10 000 rbl. Passiva üldsumma ei muutu.

III bilansimuutus. Ettevõtte saab juurde vahendeid täiendavate allikate arvel. Suureneb üks a k t i v a kirje ja üks p a s s i v a kirje. Bilansi üldsumma suureneb.

Näide. Ettevõtte sai 2000 rbl. eest uusi põhivahendeid. Suureneb aktivakirje "Põhivahendid" 2000 rbl. ja passivakirje "Põhikirjafond" 2000 rbl. Nii aktiva kui ka passiva üldsumma suureneb 2000 rbl. võrra.

IV bilansimuutus. Ettevõtte vahendeid kulutatakse mingiks otstarbeks või antakse ettevõttest ära. Väheneb üks a k t i v a kirje ja üks p a s s i v a kirje. Bilansi üldsumma väheneb.

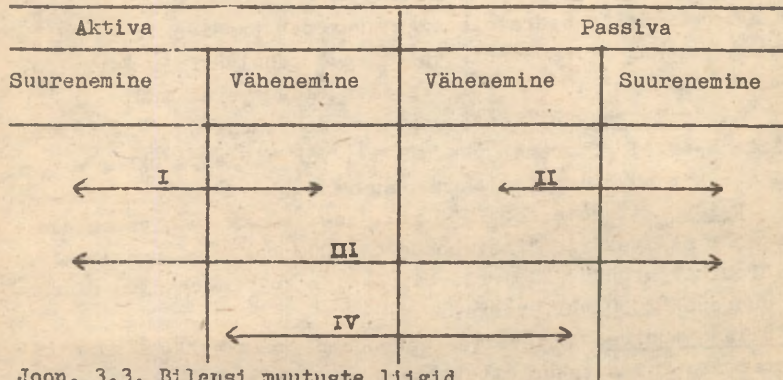
Näide. Töötajatele maksti 5000 rbl. palka. Väheneb aktivakirje "Kassa" 5000 rbl. ja väheneb passivakirje "Arveldused töötajatega" 5000 rbl. Aktiva ja passiva üldsumma väheneb 5000 rbl. võrra.

Koostame ettevõtte lõppbilansi.

Aktiva		Passiva	
Bilansikirjed	Summa	Bilansikirje	Summa
1	2	3	4
1. Põhivahendid	210 000	1. Põhikirjafond	332 800
2. Materjalid	103 100	2. Kasum	7 000
3. Lõpetamata toodang	12 400	3. Arveldused han- kijatega	3 000
4. Kassa	50	4. Riigipanga laenud	45 000
5. Arvelduskonto	71 450	5. Arveldused töota- jatega	-
6. Deebitorid	900	6. Kreeditorid	10 100
Kokku 397900		Kokku 397 900	

Joon. 3.2. Ettevõtte lõppbilanss

Neid bilansimuutusi võib kujutada skemaatilisel, nagu näidatud alljärgneval joonisel

Joon. 3.3. Bilansi muutuste liigid

Fraktiliselt ei ole võimalik selliselt majanduslikke operatsioone bilansis kajastada, sest aruandeperioodil toimub väga palju mitmesuguseid operatsioone ja bilanssi tuleks pidevalt ümber kirjutada. Seetõttu kasutatakse arvestuses majanduslike operatsioonide jooksvaks kajastamiseks kontosid.

3. Kontod ja kahekordne kirjendamine

3.1. Kontode olemus ja ehitus

Raamatupidamisbilanss annab informatsiooni ettevõtte vahendite ja vahendite allikate seisuga mingil kuupäeval. Ettevõtte juhtimise ja plaani täitmise kontrollimise seisukohalt on vaja pidevat informatsiooni vahendite ja nende allikate liikumise, vahendite suurenemise või vähenemise ulatuse kohta. Jooksva informatsiooni saamiseks kasutatakse raamatupidamises spetsiaalseid raamatupidamisregistreid, mida nimetatakse kontodeks.

Kontod on majanduslikult üheliigiliste majanduslike vahendite, nende allikate ja majandusprotsesside rühmitamise ning jooksva arvestuse abinõuks.

Kontod on tihedalt seotud bilansiga ja paljude kontode nimetused ühtivad bilansikirjete nimetustega. Vastavalt sellele jagunevad ka kontod aktiva- ja passivakontodeks.

Skemaatililiselt kujutavad aktiva- ja passivakontod kahepoolset tabelit, mille vasakut poolt nimetatakse deebetiks ja paremat kreditiks. Deebet ja kredit tähendus on aga aktiva- ja passivakontodel erinev (vt. joon.3.4.).

Aktivakonto deebetpoolel näidatakse vahendite algjääk e. algsaldo ja suurenemine, kreditpoolel vähenemine. Lõppjääk e. lõppsaldo on alati deebetis ja leitakse järgmiselt: algsaldo pluss konto suurenemine miinus konto vähenemine. Aktivakontodeks on näiteks "Kassa", "Arvelduskonto Riigipangas", "Põhivahendid", "Valmistoodang", "Arveldused aruandvate isikutega" jt.

Aktivakonto		Passivakonto	
Deebet	Kredit	Deebet	Kredit
Algjääk (deebet saldo)			Algjääk (kreditsaldo)
Suurenemine(+)	Vähenemine(-)	Vähenemine(-)	Suurenemine(+)
Lõppjääk			Lõppjääk

Joon. 3.4. Kontode skeem

Passivakontodel, vastupidi, näidatakse algsaldo kreeditpoollel ja samal poolle ka suurenemine ning vähenemine deebetpoollel. Lõppsaldo on kreeditpoollel ja võrdub algsaldo pluss suurenemine miinus vähenemine. Passivakontodeks on näiteks "Põhikirjafond", "Lühiajalised pangalaenud", "Arveldused hankijate ja töövõtjatega" jt.

Kontole kirjendatud majanduslike operatsioonide summade kokkuvõtet nimetatakse konto käibeks. Nii aktiva- kui ka passivakontodel on deebetikäive ja kreeditikäive (vastava poole kokkuvõte).

Peale aktiva- ja passivakontode esinevad teoorias veel nn. aktiva-passivakontod. Nende iseärasuseks on, et neis kajastub üheaegselt nii majanduslike vahendite kui ka allikate liikumine. Sellisteks kontodeks on näiteks "Mitmesugused deebitorid ja kreditorid", "Ametkonnasisesed arveldused", "Kasumid ja kahjumid" jt. Neile kontodele võib kuu lõpul jääda kas deebetsaldo või kreditsaldo.

3.2. Kahekordne kirjendamine

Majanduslikud operatsioonid kantakse kontodele kahekordse kirjendamise põhimõttel, s.o. kõik operatsioonid kirjendatakse samas summas ühe konto deebetisse ja teise konto kreeditisse.

Kahekordse kirjendamise tagajärjel tekib kontode vahel seos, mida nimetatakse kontode korrrespondeerivuseks, ja kontosid ise korrespondeerivateks kontodeks.

Kirjendame näiteks majandusliku operatsiooni "Arvelduskontolt toodi ettevõtte kassasse raha 1000 rbl.". See operatsioon tuleb kajastada konto "Kassa" deebetis ja konto "Arvelduskonto Riigipangas" kreeditis, mõlemal pool summas 1000 rbl. ("Kassa" suureneb ja "Arvelduskonto Riigipangas" väheneb). Tekkis korrespondeerivus kahe konto vahel.

Debiteeritava ja krediteeritava konto nimetuse ja summa kindlaksmääramist majandusliku operatsiooni sisu alusel nimetatakse lausendi koostamiseks. Kui lausendis on ainult üks debiteeritav konto ja üks krediteeritav konto, ni-

metatakse sellist lausendit 1 i h t lausendiks. Lihtlausendite arvu vähendamiseks võib koostada 1 i i t lausendid niisuguste liitoperatsioonide kohta, millel on kas ühine deebet või ühine krediti.

Näide. Ettevõtte sai hankijalt materjale 7000 ja kütust 2000. Koostame selle operatsiooni kohta kaks lihtlausendit:

1) Deebet "Tooraine ja materjalid"	- 7000
Kredit "Arveldused hankijatega"	- 7000
2) Deebet "Kütus"	- 2000
Kredit "Arveldused hankijatega"	- 2000

Otstarbekam aga oleks selle operatsiooni kohta koostada liitlausend:

Deebet "Tooraine ja materjalid"	- 7000
Deebet "Kütus"	- 2000
Kredit "Arveldused hankijatega"	- 9000

Raamatupidamises kasutatakse majanduslike operatsioonide kajastamiseks kontodel veel nn. storneerivaid kirjendeid. See põhineb negatiivsete arvude kasutamisel.¹

Negatiivsete arvude kasutamisel näidatakse vahendite või vahendite allikate vähenemist konto samal poolel. Sel viisil on võimalik säilitada konto käivate vastavus majanduslikule sisule, näiteks tootmiskulude arvestamine, väljastatud materjalide arvestus jne.

Näide. Tsehhist tagastati lattu materjalide ülejääk 300.

Koostame selle operatsiooni kohta järgmise lausendi:

Deebet "Tootmine"

300

Kredit "Tooraine ja materjalid"

300

Kontol "Tootmine" vähendasime selle kirjendiga tootmiskulusid, kontol "Tooraine ja materjalid" aga vähenes väljastatud materjali maksumus.

Kahekordsel kirjendamisel on raamatupidamises suur tähtsus kontrolli seisukohalt. Kuna kahekordsel kirjendamisel kantakse iga majanduslik operatsioon võrdses summas ühe konto deebetisse ja teise konto kreditisse, siis peab ala-

¹ Praktikas kasutatakse negatiivsete arvude märkimiseks punast värvi, õppevahendis aga on negatiivsed arvud raamistatult.

ti kõikide kontode deebetikäivete summa võrduma kõikide kontode kreditikäivete summadega.

3.3. Sün-teet-ilised ja anal-üü-ti-lised kontod

Kontodel, nagu "Põhivahendid", "Tooraine ja materjalid", "Arveldused hankijatega", kajastatakse majanduslikke vahendeid ja vahendite allikaid üldistatud kujul, suurte rühmadena. Neid kontosid nimetatakse sün-teet-il-i-s-te-eks kontodeks. Operatsioone kajastatakse sün-teet-il-i-s-tel kontodel ainult rahalises väljenduses, kasutatavate kontode nimetused ja arv on määratud kõrgemalt poolt. Arvestust, kus kasutatakse sün-teet-il-i-si kontosid, nimetatakse sün-teet-il-i-seks arvestuseks.

Ettevõtte operatiivseks juhtimiseks ja materiaalseste väärtuste säilimise kontrollimiseks aga on sün-teet-il-i-stest kontodest vähe. On vaja teada, kui palju on üht või teist materjali laos, et ei tekiks häireid tootmises; on vaja teada, kui palju võlgne me igale hankijale jne. Selleks peetakse paralleelselt sün-teet-il-i-se arvestusega ka a-n-a-l-ü-ü-t-i-l-i-s-t arvestust.

Anal-üü-ti-l-i-se arvestuses kasutatavad anal-üü-ti-l-i-sed kontod detailiseerivad ja konkretiseerivad sün-teet-il-i-se arvestuse kontosid. Anal-üü-ti-l-i-sed kontod avatakse eraldi iga sün-teet-il-i-se konto kohta. Nende nimetused ja arvu määrab sün-teet-il-i-se konto iseloom. Näiteks sün-teet-il-i-sele kontole "Tooraine ja materjalid" avatakse anal-üü-ti-l-i-ne konto iga materjali liigi kohta, kontole "Põhivahendid" iga põhivahendite objekti, kontole "Arveldused hankijatega" iga hankija, kontole "Deebitorid ja kreditorid" iga deebitori ja iga kreditori kohta jne. Ainult mõned sün-teet-il-i-sed kontod on sellised, millel anal-üü-ti-l-i-si kontosid ei ole, nagu "Kassa" ja "Arvelduskonto Riigipangas". Materiaalseid vahendeid kajastavates anal-üü-ti-l-i-stes kontodes peetakse arvestust peale rahalise mõõtja veel naturaalmõõtjas.

Anal-üü-ti-l-i-sed kontod on sama liiki kui vastav sün-teet-il-i-ne konto.

Süntheetilistel ja analüütilistel kontodel on tihe omavaheline seos, mis seisneb selles, et süntheetilise konto kohta avatud analüütiliste kontode algsaldode, deebetikäivete, kreditikäivete ja lõppsaldode summad on süntheetilise konto samade näitajatega võrdsed. Seda seost kasutatakse ka arvestuse õigsuse kontrollimiseks. Selleks võrreldakse aruandeperioodi lõpul analüütilise ja süntheetilise arvestuse vastavust.

Süntheetilised ja analüütilised kontod täiendavad üksteist. Süntheetiliste kontode abil saadakse arvestuse objektist üldistatud andmed. Kasutades rahalist mõõtjat, saame üheliigiliste vahendite ja vahendite allikate rühmade kohta üldsummad. Analüütiliste kontode abil aga saadakse konkreetseid andmeid vahendite liigi, sordi, koguse ja hinna kohta.

Järgnevalt on toodud näide süntheetilise konto "Tooraine ja materjalid" ja tema kahe analüütilise konto kohta.

Konto "Tooraine ja materjalid"							
D				K			
Algsaldo	7000			Op. 2	2000		
Op. 1	3000			Op. 4	4000		
Op. 5	1000						
Deebetikäive	4000			Kreeditikäive	6000		
Lõppsaldo	5000						

Materjal "A"							
D				K			
Operatsioon	Kogus	Hind rbl.	Summa	Operatsioon	Kogus	Hind rbl.	Summa
Algsaldo	1000	4	4000	Op. 2	300	4	1200
Op. 1	200	4	800	Op. 4	200	4	800
Op. 5	150	4	600				
				Kreediti-			
Deebetikäive	350	4	1400	käive	500	4	2000
Lõppsaldo	850	4	3400				

Materjal "B"

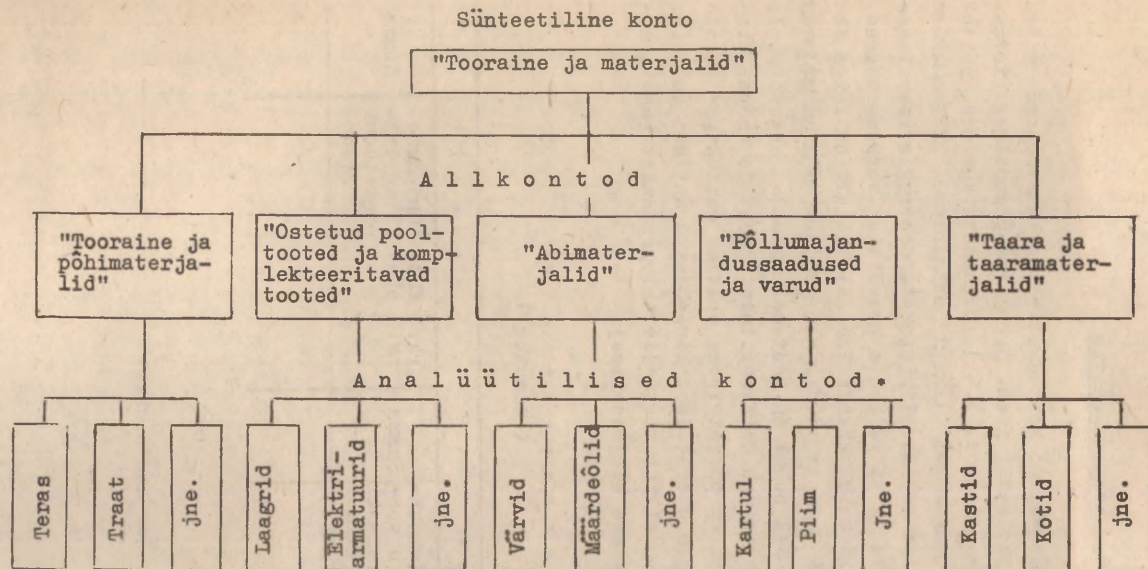
D				K			
Operatsioon	Kogus	Hind rbl.	Summa	Operatsioon	Kogus	Hind rbl.	Summa
Algsaldo	1500	2	3000	Op. 2	400	2	800
Op. 1	1100	2	2200	Op. 4	1600	2	3200
Op. 5	200	2	400				
Deebet-				Kreediti-			
käive	1300	2	2600	käive	2000	2	4000
Lõppsaldo	800	2	1600				

Toodud näitest näeme sünteetilise konto "Tooraine ja materjalid" ja tema analüütiliste kontode algsaldode, kirjendatud operatsioonide, käivate ja lõppsaldo omavahelist võrdust. Seega võimaldab analüütilise ja sünteetilise arvestuse omavaheline võrdlemine avastada vigu.

3.4. Allkontod

Peale sünteetiliste ja analüütiliste kontode kasutatakse praktikas a l l k o n t o s i d. Nende abil grupeeritakse täiendavalt analüütilise arvestuse andmed. Tulemusena saadakse sünteetilise arvestuse siseselt üldistatud andmed iga üksikobjekti kohta. Allkontode kasutamine on eriti tähtis selliste sünteetiliste kontode puhul, millistel arvestatakse eriti mitmekesise nomenklatuuriga objekte. Sellisteks sünteetilisteks kontodeks on näiteks "Tooraine ja materjalid", "Realiseerimine", "Arveldused deebitoride ja kreditoridega". Kontol "Tooraine ja materjalid" (05) on järgmised allkontod: "Tooraine ja põhimaterjalid" (05-1), "Ostetud pooltooted ja komplekteeritavad tooted" (05-2), "Abimaterjalid" (05-3), "Põllumajandussaadused ja varud" (05-4) ning "Taara ja taaramaterjalid" (05-5). Selline sünteetilise konto "Tooraine ja materjalid" jaotus allkontodeks võimaldab rohkearvulisi ja oma eesmärgilt mitmekesiseid tootmisvarusid grupeerida.

Allkontod on oma iseloomult sünteetilised kontod. Seetõttu

Joon. 3.5. Skeem sünteetiliste kontode, allkontode ja analüütiliste kontode seoste kohta

* Analüütilistel kontodel märgitakse iga materjali kohta konkreetsed andmed (artikkel, mark, tüüp, sort, hind jne.).

tu on ka nende nimetused ja arv kõrgemalseisvate organite poolt kindlaks määratud ja nende kasutamine on igale ettevõttele kohustuslik.

3.5. Kontode ehitus

Oma ehituselt võivad kontod olla kas kahepoolsed (vt. joon. 3.6), ühepoolsed (joon. 3.7) või ühepoolsed ristmelise kirjendamisega (joon. 3.8). Olenemata kontode ehitusest, kehtib kirjendamisel ikkagi kahekorase kirjendamise printsiip, s.o. iga majanduslik operatsioon registreeritakse ühe konto deebetis ja teise konto kreditis võrdses summas.

Tehnilise töö mahu vähendamise seisukohalt on kõige ökonoomsem joonisel 3.8 kujutatud ristmelise kirjendamisega ühepoolne konto. Sel puhul on kontodel ainult krediti pool, kuhu kirjendamine toimub debiteeritavate kontode kaupa. Kirjendades majandusliku operatsiooni sellise ehitusega konto kreditis, on see operatsioon kirjendatud ühtlasi ka teise konto deebetisse. Sellist ristmelist kirjendamist kasutatakse žurnaalorderitesse kirjendamisel.

Konto . . . . .

(nimetus)

D e e b e t				K r e e d i t			
Jrk. nr.	Kuu-päev	Majandusliku operatsiooni sisu	Summa	Jrk. nr.	Kuu-päev	Majandusliku operatsiooni sisu	Summa

Joon. 3.6. Kahepoolse konto skeem

Konto . . . . .
(nimetus)

Jrk. nr.	Kuupäev	Majandusliku operatsiooni sisu	Deebet	Kreedit

Joon. 3.7. Ühepoolse konto skeem

Konto . . . . .
(nimetus)

Jrk. nr.	Kuu- päev	Majandusliku operatsiooni sisu	Konto ..... krediti debiteeritavate kontode kaupa		
			Konto	Konto	Jne.

Joon. 3.8. Ristmelise kirjendamisega ühepoolne konto

3.6. Käibeandmikud

Jookevas arvestuses kajastatakse majanduslikud operatsioonid arvukatel sünteetilistel ja analüütilistel kontodel. Iga kuu lõpus tehakse kontodel kokkuvõtted ja saadakse üldistatud andmed kõigi vahendite ja vahendite allikate liikide kohta. Sellest on aga vähe majandustegevuse juhtimiseks ja raamatupidamisarvestuse õigsuse kontrollimiseks - on vaja kõiki andmeid koondatult. Selleks kasutatakse käibeandmikke.

Sünteetiliste kontode käibeandmikes (joon. 3.9.) regist-

reeritakse kõik aruandeperioodi jooksul kasutusel olnud kontode algsaldod, käibed ja lõppsaldod. Käibeandmiku kokkuvõtted sisaldavad kolm võrdsuse paari: deebetalsaldo võrdub kreditalgsaldoga, deebetkäive võrdub kreditikäibega ja deebetlõppsaldo võrdub kreditulõppsaldoga. Need võrdsused tulenevad kahekordse kirjendamise printsiibist. Seega on käibeandmik vajalik ka kontrolli seisukohalt. Kui kontodele kandmisel on tehtud vigu, näiteks on majanduslik operatsioon kantud ebavõrdses summades ühe konto deebetisse ja teise konto kreditisse või jäetud ühele konto poolele üldse kandmata, siis käibeandmiku käivete ja lõppsaldode võrdsust ei ole.

Käibeandmiku abil ei ole võimalik avastada neid vigu, mis kajastuvad võrdses summas nii deebetis kui ka kreditis (majanduslik operatsioon on kantud kontole võrdselt vales summas, jäetud hoopis kandmata või kantud kaks korda nii deebetisse kui ka kreditisse). Selliste vigade avastamiseks tuleb võrrelda käibeandmiku käibeid (deebet- ja kreditikäivete võrdsust) kronoloogilise žurnaali kokkuvõttega. Kronoloogilises žurnalis on registreeritud kõik majanduslikud operatsioonid summaliselt esmasdokumentide alusel.

Analüütiliste kontode käibeandmikud (joon. 3.10) erinevad sünteetiliste kontode käibeandmikest. Analüütiliste kontode käibeandmike abil saadakse sünteetilise konto kõigi analüütilise kontode kohta kokkuvõtlikud andmed, mida võrreldakse sünteetilise konto näitajatega.

Joonisel 3.10. on näitena toodud sünteetilise konto "Tooraine ja materjalid" analüütiliste kontode käibeandmik. Võrdlemisel peab käibeandmikus kuu alguse jäägi kokkuvõtte võrduma konto "Tooraine ja materjalid" algsaldoga, sissetuleku kokkuvõtte deebetikäibega, väljamineku kokkuvõtte kreditikäibega ja kuu lõppjäägi kokkuvõtte lõppsaldoga. Järelikult on analüütiliste kontode käibeandmikud ühendavaks lüliks sünteetiliste ja analüütiliste kontode vahel ja võimaldavad kontrollida arvestuse õigsust.

Konto nr.	Konto nimetus	Algsaldo		Kuu käibed		Lõppsaldo	
		deebet	kreedid	deebet	kreedid	deebet	kreedid
01	Põhivahendid	13400		-	-	13400	
05	Tooraine ja materjalid	10200		25000	20000	15200	
40	Valmistoodang	12500		60000	40000	32500	
50	Kassa	100		50	90	60	
51	Arvelduskonto	25000		70000	30000	15000	
60	Arveldused hankijatega		8000	25000	28000		11000
70	Arveldused tšütajatega		2000	1700	1700		2000
85	Põhikirjafond		23400				23400
90	Lühiajalised pangalaenud		10000	17000	25000		18000
76	Arveldused deebitoride ja kreeditoridega		7600	5800	1400		3200
99	Kasum		10200		8360		8560
Kokku		61200	61200	204550	204550	76160	76160

Joon. 3.9. Sünteetiliste kontode käibeandmik

Konto "Tooraine ja materjalid" käibeandmik

Analüütiliste kontode nimetused	Jätk kuu alguseks		Kuu käibed				Jätk kuu lõpuks	
			Sissetulek		Väljaminek			
	Kogus	Summa	Kogus	Summa	Kogus	Summa	Kogus	Summa
Materjal "A"	1130	2260	500	1000	360	720	1270	2540
Materjal "B"	1720	860	-	-	570	285	1150	575
Materjal "C"	550	550	3200	3200	1450	1450	2300	2300
jne.								
Kokku	-	3670	-	4200	-	2455	-	5415

Joon. 3.10. Analüütiliste kontode käibeandmik

IV. MAJANDUSLIKE PROTSESSIDE (VARUSTAMINE, TOOTMINE, REALISEERIMINE) ARVESTUS

1. Varustusprotsessi arvestus

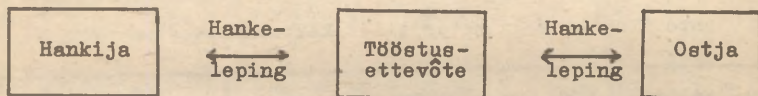
1.1. Materjalide hankimise ja arvelduste

Üldkord

Varustusprotsessi arvestuse põhieesmärgiks on soetatud materjalide tegeliku omahinna kalkuleerimine ning materjalivarude ja nende liikumise arvestus koguselises ja rahalises näitajas.

Tööstusettevõtte tootmis- ja realiseerimisprotsessi eduka kulgemise põhialuseks on varustusprotsessi kvaliteet, s.t. see, kuidas on ettevõtte varustatud tooraine ja materjalidega, milline on nende sortiment ja kvaliteet, kas varustamine on pidev jne.

Tööstusettevõtted ostavad materjale ja toorainet kas otse tootvaid või kaevandavaid ettevõtteid või siis varustus- või turustusorganisatsioonide kaudu. Varustamine toimub ettevõtte ja temale toorainet ja materjale hankivate ettevõtete, s.o. hankijate vahel sõlmitud lepingute - nn. h a n k e l e p i n g u t e alusel. Samasugused lepingud on sõlmitud ka ettevõtte ja tema toodangut ostvate ettevõtete vahel.

Hankelepingus nähakse ette hanke hulk, sortiment, tähtajad, kvaliteedinõuded, saatmisviisid, sanktsioonid, frankotingimused jne.

Hankelepingute sõlmimise kord on kindlaks määratud NSV Liidu Ministrite Nõukogu 9. aprilli 1969.a. määrusega.

F r a n k o t i n g i m u s t e s t sõltub otseselt materjalide tegelik omahind. F r a n k o on punkt, milleni raudtee- või veetranspordi kasutamise korral tasub transpordi- ja laadimiskulud hankija.

Eristatakse järgmisi frankotingimusi:

1) franko hankija ladu - kõik materjalide kohaletoimetamiskulud katab ostja;

2) franko lähtejaam - hankija transpordib omal kulul materjalid jaama, materjalide vagunisse laadimise ja edasitoimetamise kulud aga katab ostja;

3) franko lähtejaam-vagun - hankija transpordib omal kulul materjalid jaama ja tasub ka vagunisse laadimise kulud, edasised kulud katab ostja;

4) franko sihtjaam-vagun - lisaks eelmistele kuludele tasub hankija veel transpordikulud kuni sihtjaamani;

5) franko sihtjaam - hankija tasub ka sihtjaamas maha-laadimise kulud;

6) franko ostja ladu - hankija tasub kõik transportimise ja laadimisega seotud kulud.

Teiselinnaliste hangete puhul kasutatakse kõige rohkem kolmandat ja neljandat frankotingimust.

Ostetud materjalide eest tasumine toimub Riigipanga kaudu sularahata korrae. Kõige enam kasutatavaks arveldusvormiks on a k t s e p t - i n k a s s o v o r m. Seda vormi kasutab ettevõtte ka oma toodangu realiseerimisel.

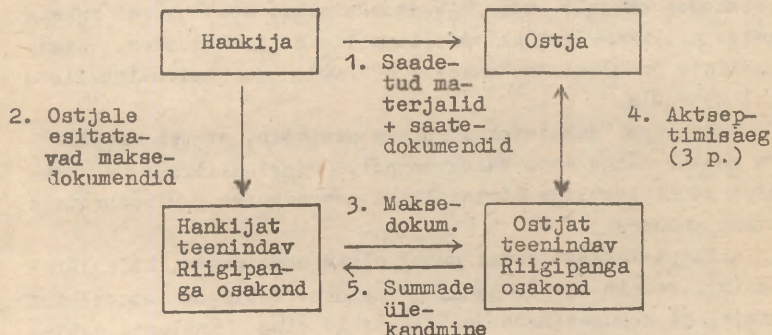
Aktsept-inkasso vormi olemus seisneb selles, et arveldustehingu algatab hankija. Pärast tooraine või materjalide väljasaatmist esitab hankija kauba maksumuse ulatuses arve koos vastava maksenõudega (või arve-maksenõude) oma Riigipanga osakonda ostjalt summa sissenõudmiseks. Seda vormi rakendatakse nii sama- kui ka teiselinnalistes arveldustes, samalinnaliste puhul alates maksest 50 rubla ja teiselinnaliste puhul 25 rubla.

Seda vormi kasutatakse rohkem seetõttu, et see arveldusvorm vastab kõige enam käibevahendite ringluskiruse suurendamise ja lepingulise diisipliini süvendamise ülesannetele rahvamajanduses.

Aktsept-inkasso vormi puhul oleks arvelduste kõik järgmine (vt. joonis 4.1.). Hankija saadab lepingus ettenähtud tähtajal ja koguses materjalid ostjale ning ühtlasi esitab oma Riigipanga osakonda ostja aadressil arve ja maksenõude

(viimasel ajal üha rohkem kasutust leidva tüüpdokumendi, nn. arve-maksenõude) arvesumma sissenõudmiseks (inkasseerimiseks). Hankijat teenindav Riigipanga osakond esitab selle edasi ostjat teenindavale Riigipanga osakonnale (teiselinna-
liste arvelduste puhul). Arvates dokumentide sinna saabumise momendist on ostjal õigus 3 tööpäeva jooksul arve tasumisest kas osaliselt või täielikult keelduda (keeldumise aluseks on lepingutingimuste rikkumine). Seda aega nimetatakse aktsepteerimis- e. aktseptimis-ajaks. Maksmisest keeldumise peab ostja esitama Riigipangale selle aja jooksul kirjalikult. Kui ta seda teinud pole, kannab Riigipank raha üle hankija arvelduskontole (vt. skeem).

Võimalust keelduda arve aktseptimisest enne tasumist nimetatakse eelaktseptimiseks. Viimasel ajal kasutatakse üha laialdasemalt nn. järelaktseptimist. Sel puhul tasutakse maksenõue kohe selle panka saabumisel. Kuid maksjal on õigus esitada aktseptist keeldumine 3 tööpäeva jooksul pärast maksmist (mitte arvestades maksenõude panka saabumise päeva). Erijuhul võib Riigipank järelaktseptimise puhul aktseptist keeldumise tähtaega pikendada 10 päevani. Järelaktseptimist kasutatakse peamiselt samalinna-
listele hankijatele tasumisel või teiselinnaliste hankijate puhul, kui ostja on hankijalt materjalid vastu võtnud kohapeal või kui materjalid tuuakse kohale autotranspordiga.

Joon. 4.1. Aktsept-inkasso arveldusvormi skeem

Teiseks laialdaselt kasutatavaks arveldusvormiks on p a n g a ü l e k a n n e . Selle arveldusvormi korral esitab ostja (maksja) teda teenindavale Riigipanga osakonnale maksekorralduse teatud summa ülekanndmiseks oma arvelduskontolt hankija arvelduskontole. Materjalid väljastatakse pärast raha laekumist hankijale volituse alusel.

1.2. Materjalide arvestuse ülesanded ja materjalide hindamine

Materjalide arvestus peab andma ettevõttele juhtimistevõimeks ja majanduslikuks analüüsiks vajalikku informatsiooni, et oleks võimalik välja töötada abinõud materiaalse ja tehnilise varustamise edasiseks täiustamiseks, materiaalsete ressursside ratsionaalsemaks kulutamiseks ja nende omahinna alandamiseks. Materjalide arvestus peab soodustama materiaalsete väärtuste kui sotsialistliku omandi säilitamist ning takistama riisumist ja raiskamist.

Siit tulenevad järgmised materjalide arvestuse ülesanded ettevõttele:

- 1) kajastada materjalide sissetulekut ja kõiki nende soetamisega seotud kulusid, kindlustada kontroll nende saabumise üle ladudesse; dokumenteerida vastavad operatsioonid ja pidada arveldusi hankijatega;

- 2) kontrollida materjalide säilivust, kehtestatud kulu-normidest kinnipidamist ja materjalide väljastamist tootmis-
se; määrata kindlaks õiged hinnad ja dokumenteerida materja-
lide liikumine ladudes;

- 3) omada täpseid andmeid materjalide jääkide kohta ja selgitada välja materjalid, mida ei saa ettevõttes kasutada.

Materjalide arvestusele püstitatud ülesannete edukas lahendamine eeldab arvestuse õiget organiseerimist. Selleks on vaja kinni pidada materiaalsete väärtuste dokumenteerimise ja operatsioonide arvestamise kehtestatud korra-
st, perioodiliselt kontrollida materjalide tegeliku seis-
u vastavust arvestuse andmetele, materjalide õiget ja säästlikku kulutamist jne.

Ettevõtted teevad materjalide soetamise käigus teatud kulutusi. Nende kulutuste põhiosadeks on hankijatele arvestataval tasutatav materjalide maksumus ja materjalide soetamise, peale- ja mahalaadimise ning transportimise kulud. Materjalide maksumus hankija arve järgi ja veo- ning muud soetamiskulud kokku moodustavad materjalide tegelik omahinna.

Materjalide omahinda ei arvata varustusosakonna ja tehase ladude ülalpidamiskulusid. Need kantakse tehase üldkuludesse.

Materjalide tegelik omahind sõltub mitmest tegurist: veoviisist, -kaugusest, peale- ja mahalaadimise tasust jne. Tegelik omahind aruandeperioodi kohta selgitatakse alles järgmise kuu algul pärast kõikide varusmisoperatsioonide arvestamist raamatupidamises. Et aga raamatupidamisosakonda kuu jooksul saabuval materjalide sissetuleku ja väljamineku dokumendid nõuavad pidevat töötlemist, registritesse kandmist jne., siis on seda võimatu teha ilma materjalide eelneva hindamiseta. Materjalide hindamist esmasdokumentides ja materjalide jooksvat arvestust tuleb pidada püsivates, varem kindlaksmääratud arvestushindades, mitte aga tegelikus omahinnas.

Selliseks arvestushinnaks võib olla hulgihind (ostuhind) või materjalide varumise plaaniline omahind.

Materjalide arvestuse korral püsivates hindades peab iga materjalide liigi või arvestusrühma kohta välja selgitama arvestusperioodi soetamiskulude summa. Tegelik omahind tehakse kindlaks kõigi materjaliliikide või suuremate materjalirühmade kohta tervikuna. Püsivate arvestushindade kasutamisel on jooksva arvestuse töömahukus tunduvalt väiksem kui tegeliku omahinna kasutamisel.

Seega on ettevõttes võimalik materjale hinnata ja arvele võtta nii

- 1) hulgihinnas (ostuhinnas),
- 2) plaanilises omahinnas kui
- 3) tegelikus omahinnas.

Oletame, et ettevõtte hankis 1000 kg mingit materjali "A" hinnaga 1.47 rbl./kg (hulgihind), kalkuleeritud plaaniline omahind sellel materjalil on 1.50 rbl./kg. Materjalide kohaletoimetamisega tehti transpordi- ja laadimiskulusid 20. - rubla eest. Tegelik omahind määratakse hulgihinna (ostuhinna) ja materjali kohaletoimetamise kulude põhjal:

a) tasutud hankijale materjali eest hulgihinnas

$$(1000 \times 1.47) = 1470.-$$

b) soetamiskulud 20.-

Kokku	1490.-, s.o. 1.49
	rbl. kg

Järelikult võib ettevõtte materjali arvele võtta hinnaga

- 1) 1.47 rbl. kg (hulgihind),
- 2) 1.50 rbl. kg (plaaniline omahind) ja
- 3) 1.49 rbl. kg (tegelik omahind).

Nagu öeldud, aruandeperioodil kasutatakse materjalide sissetuleku ja väljamineku arvestamiseks kahte esimest (või ka ainult esimest), s.o. hulgihinda ja/või plaanilist omahinda, ning aruandeperioodi lõppedes tehakse kindlaks viimane, s.o. tegelik omahind.

1.3. Materjalide sissetuleku ja väljamineku dokumenteerimine

Toodangu väljastamisel või laadimisel saadab hankija ostjale arve, mis ettevõttesse saabumisel suunatakse varus-
tusosakonda. Siin see registreeritakse saabuvate veoste žurnaalis (tüüpvorm M-1) seejärel kontrollitakse arve vastavust hankelepingle (materjalide kogus, sortiment, hinnad, saatmise tähtajad jne.) ning arvele tehakse märkus aktssepti kohta. Kui hankija on lepingutingimusi rikkunud, teeb varus-
tusosakond raamatupidamisele esildise aktsseptist keeldumise põhjuste loeteluga. Raamatupidamises see vormistatakse vastavalt nõuetele ja esitatakse pangale.

Varustusosakonnast suunatakse arve raamatupidamisse, kus toimub arve aritmeetiline kontroll. Arvele lisatud transpordisaatelehe kviitung antakse ekspediitori (kauba kättetoimetaja) kätte, kes võtab veose transpordiorganisatsioonilt raamatupidamise poolt väljaantud volituse (tüüpvorm M-2) alusel vastu ja toimetab ettevõtte lattu. Ekspeditor on kohustatud veose vastuvõtmisel kontrollima veose koguselist vastavust transpordisaatelehega (näiteks kastide arv), samuti pakendi ja taara korrasolekut.

Materjalide kohalevedamisel võib ekspeditor tasuda ka transpordi- või laadimiskulusid tšekkidega või sularahas, mille kohta esitab raamatupidamisele andmed (on seega aruandvaks isikuks).

Ekspediitori poolt lattu toimetatud materjalide koguse vastavust hankija arvel näidatud kogusega kontrollib laojuhataja, kes koostab seejärel materjalide sissetuleku orderi (vorm M-3). (Selle ja järgnevate dokumentide näidised on toodud "Raamatupidamise aluste" II osas.) Lahkumineku korral hankija saatedokumendil näidatud materjali kogusest (ka kvaliteedist) koostatakse vastava komisjoni poolt materjali vastuvõtu akt. Samuti koostatakse vastuvõtu akt arveta saabunud materjalide kohta. Akti koostamise korral sissetuleku orderit enam ei koostata.

Materjalide laost tootmisse väljastamise põhilisteks dokumentideks on limiitkaart (vorm M-8, M-9) ja nõudeleht (vorm M-10).

Limiitkaardi koostab varustusosakond kahes eksemplaris - ühe laole, teise tsehhile. Kaardile on märgitud limiit, s.o. kuu jooksul kulutada lubatud materjali kogus, mille kehtestab ettevõtte plaani- või tootmisosakond, lähtudes kinnitatud progressiivsetest kulunormidest ja tsehhide tootmisprogrammidest.

Materjali laost väljaandmisel märgib laojuhataja tsehhi limiitkaardile väljaantud materjali koguse, arvestab välja limiidi jäägi ja annab kaardile oma allkirja. Samad andmed märgitakse ka lao kaardile, kuhu allkirja annab tsehhi esindaja (tsehhi esindajaks peab olema selleks volitatud isik,

kelle allkirja näidis on laos).

Kuu lõpus võrreldakse tsehhi ja lao kaartide andmed omavahel ja kinnitatakse tsehhijuhataja ja laojuhataja allkirjades.

Perioodiliselt väljastatava materjali puhul kasutatakse nõudelehte. See koostatakse kahes eksemplaris. Üks eksemplar nõudelehest, materjali vastuvõtnud isiku allkirjaga, jääb laole ja teine, laojuhataja allkirjaga, läheb materjali vastuvõtnud isikule. Ka materjali väljastamine üle limiidi vormistatakse nõudelehega. Üle limiidi võib materjale tootmisse väljastada ainult ettevõtte direktori, peainseneri või nende poolt volitatud isikute nõusolekul.

Materjalide üleandmine ühest laost teise vormistatakse saatelehega. Saatelehte kasutatakse ka siis, kui materjale saadetakse töötlemiseks teistele ettevõtetele või väljaspool ettevõtte territooriumi asuvatele osakondadele.

Laojuhataja annab periooditi sellekohase dokumentide üleandmise loendiga raamatupidamisele üle kõik sissetuleku- ja väljaminekudokumendid. Raamatupidamisele antakse ka hankijate arved, transpordidokumendid jne.

1.4. Materjalide analüütiline ja sünteesiline arvestus

NLKP XXV kongress pööras erilist tähelepanu toodangu materjalimahukuse vähendamise küsimustele ja materjalide kasutamise kontrolli tugevdamisele. Materjalimahukuse vähendamine on otseses seoses toodangu omahinna alanemisega. Seega on materjalide arvestus raamatupidamise eriti tähtis tööloik.

Materjalide a n a l ü ü t i l i n e arvestus kajastab materjale nende nimetuse, liikide, sortide, suuruste, hindade jt. tunnuste alusel. Analüütilise arvestuse abil on võimalik kontrollida materjalide olemasolu, varude vastavust ettenähtud normatiividega ning selgitada välja liigseid ja mittevajalikke materjale. Analüütiline arvestus annab operatiivselt vajalikke andmeid varustamise ja tootmise hääleteta

kulgemise organiseerimiseks.

Materjalide analüütilist arvestust peetakse laos materiaalselt vastutavate isikute (laojuhatajad, laohoidjad) poolt koguselises mõõtjas. NSV Liidu Rahandusministeeriumi soovitusel on enamikus ettevõtetes kasutusel operatiivraamatupidamise e. s a l d o m e e t o d. Selle meetodi puhul avatakse laos iga materjalide nomenklatuurinumbri kohta nn. materjalide laoarvestuse kaart (tüüpvorm M-17), millele sissetuleku- ja väljaminekudokumentide alusel tehakse kanded ja tuuakse välja jääk. (vt. joon. 4.2). Kaardile on ka märgitud kõik materjali andmed (nimetus, sort, hind, nomenklatuuri-number, varu normatiiv). Kaarte hoitakse spetsiaalses kartooteegis.

Raamatupidajad on kohustatud mitte harvem kui kord nädalas kontrollima laooperatsioonide vormistamise ja materjalide laoarvestuse kaartide kirjendite õigsust. Andmete õigsust kinnitab raamatupidaja oma allkirjaga.

Kuu lõpul märgitakse materjalide laoarvestuse kaartide saldod (koguselises mõõtjas) saldoraamatusse, kus need takseeritakse arvestushinnas (kogused korrutatakse hulgi- või plaanilise omahinnaga). Saldoraamatut peetakse raamatupidamisosakonnas iga lao kohta eraldi ühe aasta kaupa. Saldoraamatus väljaarvestatud saldod võrreldakse raamatupidamise andmetega. Lahkuminekute korral tuleb selgitada viga.

Materjalide s ü n t e e t i l i s t arvestust peetakse raamatupidamisosakonnas tegelikus omahinnas. Arvestuse aluseks on ladudest saadud materjalide sissetuleku ja väljamineku dokumendid. Et materjalide jooksvat arvestust peetakse arvestushinnas, siis tuleb raamatupidamisel kuu lõpul selgitada arvestushinna ja tegeliku omahinna vahe ja jaotada see väljaantud materjalidele.

Materjalide laovarvestuskaart nr. 7

Ladu	Riul	Lahter	Mõõtühik	Mark	Sort	Profiil	Suurus	Nomenklatuuri-number	Hind	Varunorm
3	17	5	kg	M-1	-	-	10mm	114563	0.20	120000

Materjali nimetus: Teras M-1 10 mm

Sisse- tuleku kuupäev	Dokumen- di nr.	Sisse- kande jrk.-nr.	Kellelt saadud või kellele välja antud	Sisse- tulek	Välja- minek	Saldo	Kont- roll (allki- ri ja kuupäev)
			Jäähk 1. aprilliks			8400	
5.09.	148	107	Tehas nr. 6	1600	-	10000	
6.09.	2675	108	Metallurgiakom- naat	2500	-	12500	
7.09.	81	109	Tsehh nr. 2	-	800	11700	

Joonis 4.2. Materjalide laovarvestuskaardi näidis

Materjalide sünteetilises arvestuses kasutatakse konto-
sid "Tooraine ja materjalid" (05), millel on 5 allkontot (vt.
kontoplaanist), "Kütus" (06) ja "Varuosad" (08). Materjalide
saamisel debiteeritakse vastavat kontot materjalide maksumu-
suga. Deebetisse kantakse ka kõik materjalide varumisega kaas-
nevad transpordi- ja laadimiskulud. Viimased on materjalide
tegeliku omahinna üheks elemendiks ja seetõttu arvestatakse
neid koos materjalidega samal kontol. Samade summadega kredi-
teeritakse korrespondeerivaid kontosid "Arveldused hankijate-
ga" (60) (materjalide maksumus koos hankija arves märgitud
veokuludega), "Aruandvad isikud" (71) (transporditõstajale

sularahas tasutud summa), "Arveldused töötajatega" (70) (transporditöötajale arvestatud palgasumma) jne. (vt. joon. 4.3).

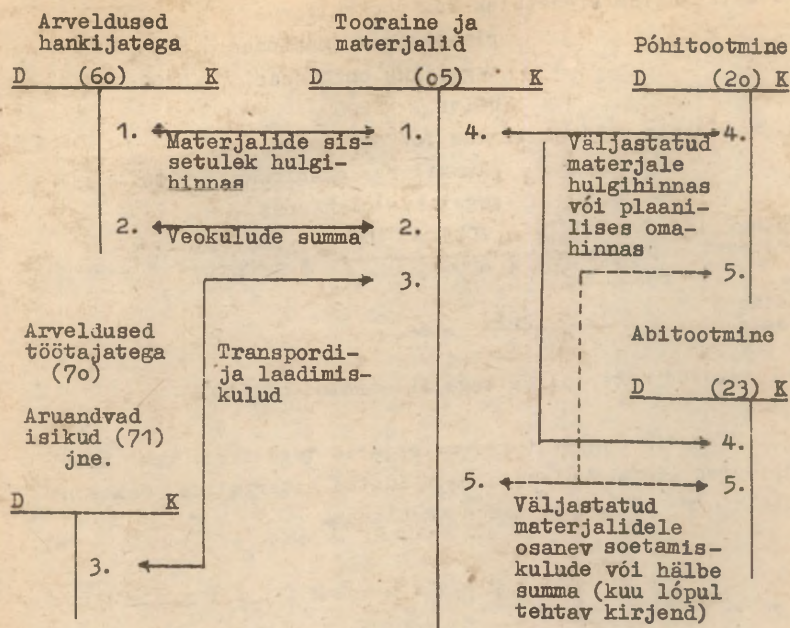
Materjalide väljastamisel tootmisse või mujale krediteeritakse kontot "Tooraine ja materjalid" (05) ja debiteeritakse korrespondeerivaid kontosid "Põhitootmine" (20), "Abitootmine" (23), "Tsehhi üldkulud" (25), "Tehase üldkulud" (26) jne. Et materjalide väljastamise arvestus kuu jooksul toimub arvestushinnas (hulgihinnas või plaanilises omahinnas), siis kuu lõppemisel arvestatakse välja väljastatud materjalide tegelik omahind. Selleks, kui arvestushinnana kasutati hulgihinda, leitakse väljastatud materjalidele osanev soetamiskulude summa, kui aga plaanilist omahinda, siis väljastatud materjalidele osanev hälve, s.o. tegeliku ja plaanilise omahinna vahe. Arvutatud summadega tehakse täiendav kirjend konto "Tooraine ja materjalid" kreditissee ning nende korrespondeerivate kontode deebetisse, mida debiteeriti materjalide väljastamisel.

Arvutamisel tuleb kõigepealt leida soetamiskulude või hälbe protsent p järgmise valemi abil:

$$p = \frac{\left(\begin{array}{l} \text{soetamiskulud kuu algul} \end{array} + \begin{array}{l} \text{soetamiskulude juurdetulek kuu jooksul} \end{array} \right) \cdot 100}{\begin{array}{l} \text{materjalide jääk kuu algul (hulgihinnas)} \end{array} + \begin{array}{l} \text{materjalide sissetulek kuu jooksul (hulgihinnas)} \end{array}}$$

või

$$p = \frac{\left(\begin{array}{l} \text{hälve kuu algul} \end{array} + \begin{array}{l} \text{hälbe suurendamine kuu jooksul} \end{array} \right) \cdot 100}{\begin{array}{l} \text{materjalide jääk kuu algul (plaanilises omahinnas)} \end{array} + \begin{array}{l} \text{materjalide sissetulek kuu jooksul (plaanilises omahinnas)} \end{array}}$$

Joon. 4.3. Materjalide sünteetilise arvestuse skeem

Seejärel leitakse soetamiskulude summa või hälbe summa

S:

$$S = \frac{p \cdot \text{väljaantud materjalide maksumus}}{100}$$

Hälve võib olla positiivne, kui tegelik omahind oli plaanilisest omahinnast suurem (ülekuulu), ja negatiivne, kui tegelik omahind oli plaanilisest väiksem (kokkuhoid). Raamatupidamises kirjutatakse negatiivse hälbe summa punase värviga (punane storno), õppevahendide on see antud raamistatult.

Näiteks arvutame väljastatud materjalide tegeliku omahinna.

1. Materjalide jääk kuu algul: plaanilises omahinnas 3000.-
tegelikus omahinnas 2950.-
hälve 50

2. Materjalide sissetulek kuu jooksul:

plaanilises omahinnas	8000.-
tegelikus omahinnas	8200.-
hälve	200

3. Materjale väljastati kuu jooksul tootmisse:

plaanilises omahinnas	5000.-
tegelikus omahinnas	?

$$\text{Hälbe protsent} \quad p = \frac{(\boxed{50} + 200) \cdot 100}{3000 + 8000} = \frac{150 \cdot 100}{11000} = 1,36$$

$$\text{Hälbe summa} \quad S = \frac{1,36 \cdot 5000}{100} = 68.-$$

Väljastatud materjalide tegelik omahind on 5000.- + 68.- = 5068.-

Bilansis lajastatakse materjalid tegelikus omahinnas, kusjuures lisatud õiendis on näidatud materjalide maksumus hulgihinna või plaanilises omahinnas.

2. Tootmisprotsessi arvestus

2.1. Tootmise arvestuse ülesanded

Tootmise arvestus on paljude toodangu valmistamisega seotud operatsioonide arvestus, mille tulemusena selgitatakse tootmise käigus tehtud kulutuste suurus ja kalkuleeritakse toodangu omahind. Tootmisprotsess peab olema vastavuses plaaniga, milles on ette nähtud toodetava toodangu maht (hulk) ja selle omahind. Siit tulenevadki raamatupidamise ülesanded:

1) kajastada arvestuses õigesti ja õigeaegselt kõiki tootmisega ja realiseerimisega kaasnevaid tegelikke kulutusi;

2) organiseerida kontrolli tootmise käigus kulutatud materjalide, rahaliste vahendite, tööjõuressursside jne. üle ja jälgida nende vastavust kehtestatud normatiividega;

3) arvestada välja toodangu tegelik omahind tooteliikide kaupa ja toodangu kohta tervikuna. Tegelik omahinna

selgitamine toimub omahinna koostisse kuuluvate tootmiskulude, nagu materjalikulu, töötasu, põhivahendite amortisatsioon jne., arvestuse andmete alusel;

4) teha kindlaks tegelik toodangu hulk mitte ainult üldmahus, vaid ka üksikute toodete kaupa nii rahalises kui ka koguselises mõõtjas.

2.2. Tootmiskulude olemus ja liigitus

Tööstusettevõtte kulud, võttes aluseks nende otstarbe ja finantseerimise allikad, võib jaotada nelja rühma:

1) kapitaalkulud, mis koosnevad ettevõtte kapitaalmahutustest uute põhivahendite soetamiseks ja olemasolevate põhivahendite rekonstrueerimiseks ning põhivahendite kapitalremondi kuludest. Kapitaalkulud tehakse eriallikate arvel ja toodangu omahinda neid ei arvata. Tootmiskuludesse ja seega toodangu omahinda läheb igakuuliselt arvestatav amortisatsioonieraldiste summa (põhivahendite kulumine rahalises väljenduses);

2) tööstustoodangu väljalaskega seotud tootmis- ja realiseerimiskulud, mis lähevad kõik toodangu omahinna koostisse. Siia kuuluvad toodangu valmistamise kulud, kulud uue toodangu juurutamiseks ja teaduslikuks uurimistööks, toodangu garantiiremondi kulud jne. Samuti arvatakse kuludesse praagikahjud ja toodangu realiseerimisega seotud kulud;

3) mittetootmissfääri kulud - ettevõttele kuuluvate elamute, kommunaalettevõtete, kultuuri- ja tervishoiuasutuste ekspluatatsiooni kulud ning sotsiaal-kultuuriliste ürituste kulud. Neid ei arvata tootmiskuludesse (v.a. põhivahendite amortisatsioon) ja nad kaetakse eriallikate arvel (teenuste eest laekunud summad, sotsiaal-kultuurilise ja elamuehituse fond, sihtfinantseerimine);

4) ettevõtte muud kulud ja kahjud, nagu trahvid, viivised, kahjud loodusõnnetustest, aegunud debitoorse võlgnevuse mahakandmine jne., mida tootmiskuludesse ei arvata. Need kulud kaetakse põhiliselt ettevõtte kasumi arvel.

Ettevõtte poolt toodangu valmistamiseks tehtud toot-

miskulude summat nimetatakse toodangu tegelikuks omahinnaks. Toodangu omahinna arvutuslikku väljatoomist nimetatakse omahinna kalkuleerimiseks.

Sotsialistlikes ettevõtetes eristatakse kaht liiki toodanguomahinda: tootmisomahind (plaaniline ja tegelik), mille koostisse arvestatakse ettevõtte tootmiskulud, mis on otseselt või kaudselt seotud toodangu valmistamisega, ja täisomahind (plaaniline ja tegelik), millesse lülitatakse lisaks tootmiskuludele toodangu realiseerimisega seotud kulud (tootmisvälised kulud).

Tootmiskulude arvestusele püstitatud ülesannete täitmise, samuti tootmiskulude analüüsimise otstarbe seisukohalt võib tootmiskulusid rühmitada kindlas korras, s.o.klassifitseerida. Kulude liigitamisel võetakse aluseks nende majanduslik sisu, struktuur, sihtotstarve jt.

Majandusliku sisu järgi jaotatakse tootmiskulud materiaalseks ja tööökuludeks. Materiaalsed kulud on tooraine- ja materjalikulu, töövahendite amortisatsioon jne. Töökulud kajastuvad toodangu omahinnas töötasuna ja tekivad elavtöö rakendamise tagajärjel.

Selline liigitamine on tähtis eeskätt töötasufondi kulutamise kontrollimise ning toodangu omahinna ja tööviljakuse väljaselgitamise seisukohalt.

Struktuuri ehk koosseisu järgi jaotatakse tootmiskulud liht- ja komplekskuludeks. Lihtkulud on ühelaadilise iseloomuga ja neid pole võimalik rohkem liigendada (põhitöötasu, amortisatsioon jne.), komplekskulud koosnevad aga mitmest, sageli erisuguse majandusliku sisuga kuluelementidest. Neid saab jaotada koostisosadeks, näiteks transpordikulud, mis koosnevad omakorda töötasust, kütusekulust, amortisatsioonist, jne.

Sihtotstarbe järgi rühmitatakse tootmiskulud põhijalisakuludeks. Põhikulud on tootmisega vahetult seotud, ilma nendeta tootmisprotsess toimuda ei saa: tooraine- ja põhimaterjali kulud, tootmistööliste palgad, tootmisseadmete amortisatsioon jne.

Lisakulud on tootmise juhtimise ja teenindamise kulud, nagu teenistujate ja insener-tehniliste töötajate palgad, muud administratiivkulud, ruumide valgustuse ja kütte kulud, hoonete ja inventari amortisatsioon, jooksva remondi kulud jne.

Toodangu omahinda lülitamise viisi järgi jaotatakse kulusid otseseks ja kaudseteks kuludeks. Otsesed kulud on sellised, mida saab kohe nende tekkimisel arvata toote omahinda, näiteks tooraine- ja põhimaterjali kulud, tootmistööliste (s.o. otsese tootmisega tegelevate tööliste) palgad, sotsiaalkindlustuseraldised nende palgalt jne.

Kaudsed kulud on sellised, mida ei ole võimalik kohe arvata toote omahinna koostisse. Neid arvestatakse arvestusperioodi jooksul tsehi või tehase kohta tervikuna ja nad kantakse valmistoodangu omahinda arvestusperioodi lõpul. Kaudseteks kuludeks on näiteks administratiiv-juhtiva personalitöötasu, insener-tehnilise personalitöötasu, seadmete ja hoonete amortisatsioon ja jooksva remondi kulud jne.

Sõltuvalt tootmise mahust jaotatakse tootmiskulud muutuvateks ja tinglik-püsivateks kuludeks. See jaotus on põhjustatud väljalastava toodangu mahu erisugusest mõjust kululiikide suurusele.

Muutuvad kulud on sellised kulud, mille suurus on otsestes sõltuvuses toodangu mahust, näiteks tooraine- ja materjalikulud, tehnoloogiliseks otstarbeks kasutatud kütuse ja energia kulud, tootmistööliste töötasu jne.

Tinglik-püsivate kulude suurus toodangu mahust ei sõltu, näiteks administratiiv-juhtiva personalitöötasu, amortisatsioonieraldised jt., ja nad võivad isegi olla toodangu mahuga pöördvõrdelises sõltuvuses. Näiteks plaani ületamisel (toodangu mahu suurenemisel) on need kulud ühe tooteühiku kohta väiksemad kui plaani mittetäitmisel (toodangu mahu vähenemisel). Ettevõtete töö hindamise seisukohalt on positiivseks nähtuseks tinglik-püsivate kulude absoluutse suuruse

* vähendamine töö ratsionaliseerimise, tööpäeva tihendamise, administratiiv-juhtimiskulude kokkuhoiu jne. teel.

Ajalistest perioodidest läh-
tudes jaotatakse kulud pidevateks ja ühe-
kordseteks kuludeks. Kulude lülitamisel
toodangu omahinda peab jälgima, et mingi perioodi kulude osa-
tähtsus oleks vastavuses samal perioodil väljalastava too-
dangu hulga.

Pidevad kulud on sellised, mis materjalikulu, töötasu, amortisatsiooni jne. näol esinevad pidevalt ja ühtlaselt
üksaõik millise ajaperioodi ulatuses võetuna. Toodangu oma-
hinda arvatakse kõik need kulud kogu nende tegelikus mahus.

Ühekordseteks kuludeks on kulud, mis esinevad tsüklili-
selt, ainult ühel või teisel perioodil, nagu näiteks uue
toodangu väljalaske juurutamisega seotud kulud, töötajate
puhkustasud jm. Neid ei lülitata nende tekkimise momendil ko-
he täies suuruses toodangu omahinda, vaid võrdseteks osadeks
jaotatult pikema perioodi vältel kas enne või pärast nende
tekkimise momenti.

2.3. Tootmiskulude arvestus

Toodangu omahinda lülitamise viisi järgi jaotatakse
tootmiskulusid o t s e s t e k s ja k a u d s e t e k s
tootmiskuludeks, mistõttu ka nende arvestus on erinev.

O t s e s e d tootmiskulud arvatakse kohe nende tek-
kimise momendil toodangu omahinda ja kantakse konto "Põhi-
tootmine" (20) deebetisse, samuti iga toote kohta avatud ana-
lüütilise konto deebetisse. Kirjendamine toimub kulukirjete
e. kalkulatsioonikirjete kaupa.

Tootmiskulude planeerimises ja arvestuses kehtib alates
1. jaanuarist 1971 järgmine kalkulatsioonikirjete tüüploete-
lu:

- 1) tooraine ja materjalid,
- 2) tagastatavad jäätmed (lahutatakse kuludest),
- 3) tehnoloogiline kütus ja energia,
- 4) tootmistööliste põhipalk,

- 5) tootmistööliste taiendav palk,
- 6) eraldised sotsiaalkindlustuseks,
- 7) tootmise ettevalmistamise ja evitamise kulud,
- 8) seadmete korrashoiu ja eksploatatsiooni kulud,
- 9) tsehhikulud,
- 10) tehase üldkulud,
- 11) praagikahjud,
- 12) muud tootmiskulud,
- 13) tootmisvälised kulud (realiseerimiskulud)

K a u d s e d tootmiskulud on kulud, mida ei ole võimalik kohe arvata toote omahinna koostisse ega seega kirjedada kontole "Põhitootmine". Neid arvestatakse aruandeperioodi jooksul selleks ettenähtud sünteetilistel kontodel "Seadmete korrashoid ja eksplateerimine" (24), "Tsehhi üldkulud" (25) ja "Tehase üldkulud" (26). Oma iseloomult on need kontod kogumis-jaotamiskontod. Kuu jooksul kogutakse nende kontode deebetisse kõik vastavatel kontodel arvestamisele kuuluvad kulud (vt. joon. 4.4), kuu lõpul aga kantakse üle kontole "Põhitootmine". Seega neile kontodele kuu lõpul saldot ei jää.

Analüütilises arvestuses jaotatakse kaudsed kulud üksiktoodete vahel vastavalt mingile kindlale proportsioonile, näiteks tootmistööliste põhipalk (kõige sagedamini kasutatav), materjalide maksumus jt. Seega toimub kaudsete kulude lülitamine toodangu ja üksiktoodete omahinda kuu lõpul.

Näide. Arvutada tootele "A" ja tootele "B" osanev kaudsete kulude summa, kui on teada, et tootmistööliste põhipalka arvestati kuu jooksul toote "A" kohta 2000 rbl. ja toote "B" kohta 3000 rbl. Tehase üldkulude summa oli 17000 rbl.

Arvutame kõigepealt toote "A" ja toote "B" tootmistööliste põhipalga osatähtsused palga üldsummast.

$$\text{Toote "A" osas: } \frac{2000 \cdot 100}{5000} = 40 \%,$$

$$\text{toote "B" osas: } \frac{3000 \cdot 100}{5000} = 60 \%.$$

Tehase üldkuludest arvestame toote "A" omahinda

$$\frac{40 \cdot 17\ 000}{100} = 6\ 800 \text{ rbl. ja toote "B" omahinda } \frac{60 \cdot 17\ 000}{100} = 10\ 200 \text{ rbl. (kontrolliks: } 6800 + 10200 = 17\ 000).$$

Kaudsete kulude arvestamise kontodele võib kanda ainult neil arvestamiseks ettenähtud kulusid.

Konto "Seadmete korrashoid ja ekspuaterimine" (24) on ette nähtud tööstuse põhitootmistsehhides tootmisseadmete ja teiste töökohtade korrashoiu ja ekspuataatsiooni kulude jooksva arvestuse pidamiseks ning vastava kulueelarve täitmise kontrollimiseks. Nende kulude hulka kuuluvad tootmis-seadmete ja tsehi transpordi korrashoiu ja jooksva remondi kulud, seadmete ja transpordivahendite amortisatsioon, väheväärtuslike ja kiiresti kuluvate tööriistade kulumine, nende taastamise kulu jt.

Kui tehnoloogilisteks vajadusteks kulub kütust ja energiat suhteliselt vähe ning nende maksumuse kandmine toodete omahinda on tehniliselt keerukas, võib neid kulusid ministeeriumi või keskasutuse loal arvestada seadmete korrashoiu ja ekspuataatsiooni kulude hulgas.

Kontrol "Tsehi üldkulud" (25) arvestatakse põhi- ja abitootmistsehhide teenindamise ja juhtimise kulud. Üldjuhul kuuluvad nende kulude hulka tsehi personali ülalpidamise kulud (põhi- ja täiendav palk ja sotsiaalkindlustuseraldised), tsehi kasutuses olevate hoonete, ehitiste ja inventari amortisatsioon ning nende korrashoiu ja jooksva remondi kulud, tsehi ulatuses läbiviidavate katsetuste, uurimuste ja ratsionaliseerimis- ning leiutustegevuse kulud, töökaitsekulud jt.

Tsehi üldkulude hulka arvatakse ka mittetootlikud kulud (tööseisakute tasustamine, puudujäägid ja rikkemiskaod tsehhiladudes jne.), kui süüdlasi ei ole kindlaks tehtud (samaaegselt tekkinud ülejäägid arvatakse puudujääkidest maha).

Konto "Tehase üldkulud" (26) on ette nähtud tehase üldkulude jooksvaks arvestamiseks. Tavaliselt kuuluvad selliste kulude hulka administratsiooni ülalpidamise kulud (põhi- ja

täiendav töötasu, sotsiaalkindlustuseraldised), tehase kui terviku poolt kasutatavate hoonete, ehitiste, ruumide ja inventari korrashoiu kulud (kaasa arvatud amortisatsioon), valve ülalpidamise kulud, kaadri ettevalmistamise kulud, kantseleikulud jt. Sellel kontol arvestatakse ka ettevõttest mitteolenevate tööseisakute kulusid.

Kulude arvestamiseks, mille tegemise aeg ei ühti tootmiskuludesse lülitamise ajaga, kasutatakse kontosid "Tulevaste perioodide kulud" ja "Eelseisvate kulude ja maksete reserv".

Kontol "Tulevaste perioodide kulud" (31) arvestatakse kulusid, mida tehakse käesoleval perioodil, kuid kantakse toodangu omahinda järgnevatel perioodidel - vastavalt eeskirjadele kindlaksmääratud summas igal kuul - kas otseselt või tsehhi- ja tehase üldkulude kaudu. Sellisteks kuludeks võivad olla uute toodete tootmisse juurutamise kulud, ajakirjanduse tellimisega seotud kulud, ettemakstud üürisummad jt.

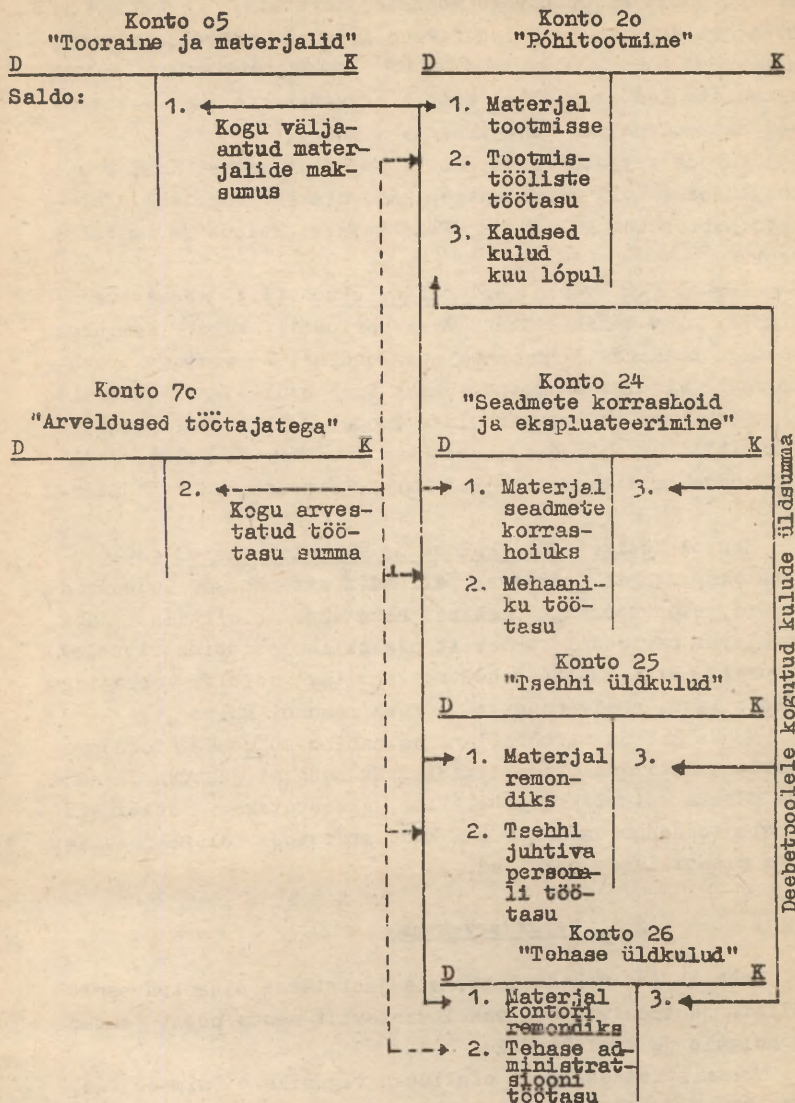
Kontol "Eelseisvate kulude ja maksete reserv" (89) arvestatakse mingil eeloleval perioodil ettenähtud suuremaid kulusid, mida toodangu omahinda hakatakse lülitama juba käesoleval perioodil vastavalt plaanilisele (normatiivsele) suurusele. Siia kuuluvad näiteks tööliste eelolev korralise puhkuse tasu, pöihvahendite jooksva remondi kulud jt.

Nende kulude mitteühtlane esinemine mõjutaks toodangu omahinda mõnel kuul negatiivselt. Et seda ei juhtuks ja omahind püsiks võimalikult stabiilne, arvestatakse selliseid kulusid toodangu omahinda iga kuu. Arvestuse aluseks võetakse plaanilised näitajad.

2.4. Palka arvestus

Palk on osa rahvatulust, mis jaotatakse plaanipäraselt tööliste ja teenistujate vahel vastavalt nende poolt tehtud töö hulgale ja kvaliteedile.

Tootmisprotsessis on oluliseks teguriks inimtööjõud, seega on palk ka üheks mahukamaks tootmiskuluks. Seetõttu

Joon. 4.4. Otseste ja kaudsete tootmiskulude arvestuse skeem

on vaja tööd ja selle eest tasumist täpselt arvestada. Raa-
matupidamises arvestatakse palk ettenähtud tähtaajaks tööta-
jate kategooriate, tsehhide, osakondade ja majandite järgi
liigitatuna.

Palk liigitatakse põhi- ja täiendavaks palgaks.

Põhipalka s nimetatakse töötajatele töötatud
aja eest makstavat palka. Täiendavat palka
makstakse töötajatele mittetöötatud aja eest (korralised
puhkused, riiklike ja ühiskondlike kohustuste täitmine, tasu
väljatöötatud aastate eest jne.).

Tööstusettevõtetes kasutatakse kahte põhilist palgavor-
mi: ajapalk ja tükipalk.

Ajapalka puhul on töötajate töötasu arvestami-
sel aluseks töötaja kuupalgamäär ja töötatud aeg.

Tükipalka puhul sõltub töötaja töötasu suurus
valmistatud toodangu mahust või tehtud töö hulgast.

Mõlema vormi puhul võib lisanduda preemia, mida maks-
takse lisaks töötasule heade töönäitajate eest.

Kogu ettevõtte töötajatele arvestatud brutopalk (vt.
joonist 4.5.) kajastatakse konto "Arveldused töötajatega"
(70) kreditis. Et aga töötasu on üks tootmiskulude kompo-
nente, siis olenevalt sellest, millise töötajate kategooria
töötasuga on tegemist, lülitatakse töötasu tootmiskuludesse
kas otseste või kaudsete kuludena, debiteerides vastavaid ku-
lukontosid (oper. nr. 1).

Elavtöö rakendamiseiga seotud kulud ei koosne ainult
palkadest ja preemiatest, s.o. töötasust, vaid siia lisandu-
vad eraldised sotsiaalkindlustuseks. Need summad kannavad
ettevõtted üle ametiühingu vabariiklikule komiteele ja neid
kasutatakse töötajaile toetuste maksmiseks haigus- ja muudel
juhtudel, samuti puhkekodu-, sanatooriumi- ja pioneerilaag-
rituusikute eest osaliseks või täielikuks tasumiseks jne.

Sotsiaalkindlustuseraldisi arvestatakse kogu palgasum-
malt kindla protsendi ulatuses (eri rahvamajandusharudes
erinevas ulatuses) ja need kantakse samuti tootmiskuludesse.
Sotsiaalkindlustuseraldisi arvestatakse passivakontol "Ar-
veldused sotsiaalkindlustuse alal" (69); vastavaid kulukon-

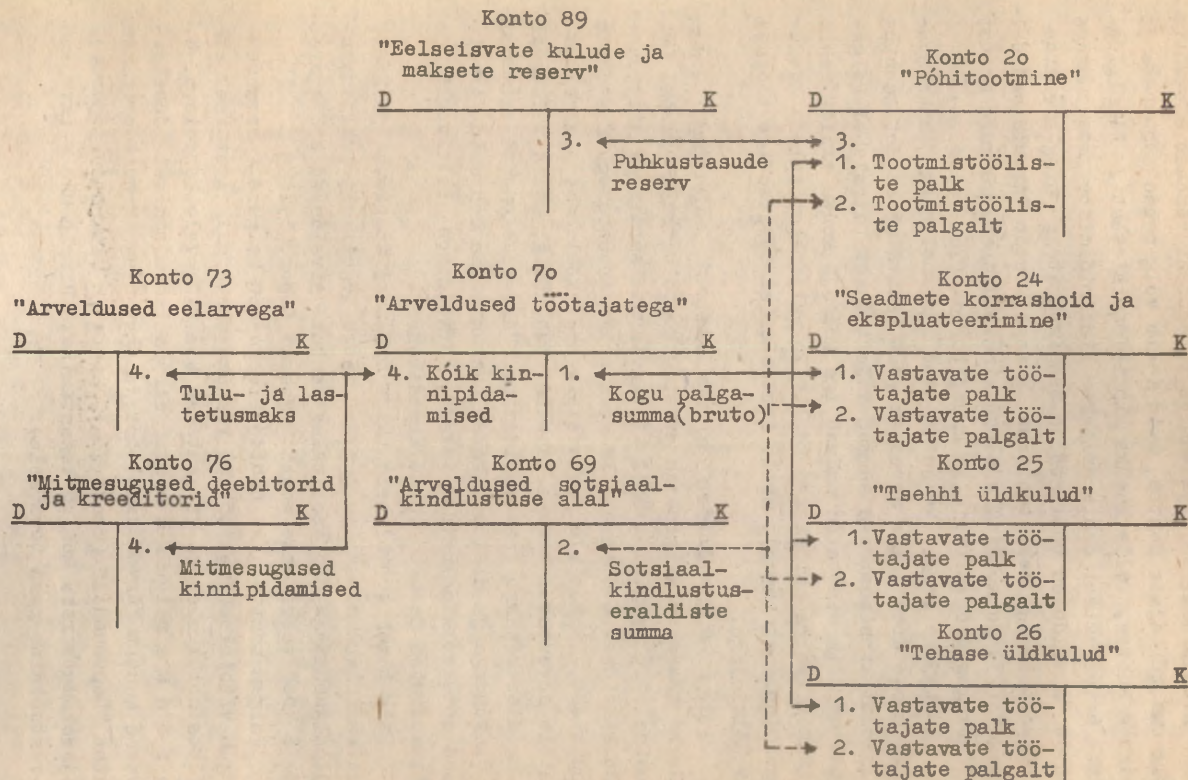
tosid debiteeritakse analoogiliselt töötasu arvestamisele (oper. nr. 2).

Töötajale ei maksta ettevõtte poolt palka mitte ainult töötatud aja eest, vaid vastavalt seadusele ka mittetöötatud aja eest. Praktikas kõige enam esinevatest juhtudest võib nimetada tasu korralise puhkuse aja eest. Tootmistööliste puhkustasusid arvestatakse üldkehtivast korraest erinevalt. See on tingitud tootmistööliste kui suurema osatähtsusega töötajatekategorია puhkuseaegade ebaühtlasest jaotamisest aasta vältel. Selle tulemusena toodangu maht puhkuseperioodidel (-kuudel) tavalisest väheneb, tootmiskulud on aga puhkustasude tõttu suuremad. Tulemuseks on toodangu tegeliku omahinna kõrgenemine. Seepärast, vältimaks toodangu omahinna moonutamist eelnimetatud põhjustel, lülitatakse tootmistööliste puhkustasu toodangu omahinda võrdsetes osades aastaringiselt, moodustatakse nn. puhkustasu reserv. Töötajate tegelikul puhkusele minekul ei kanta enam puhkustasu toodangu omahinda, vaid moodustatud reservi arvele. Puhkustasureserv arvestatakse passivakonto "Eelseisvate kulude ja maksete reserv" kreditis, debiteerides vastavat tootmiskulude kontot "Põhitootmine" (oper. nr. 3).

Töötajate palkadelt tehakse mitmesuguseid kinnipidamisi, nagu tulu- ja lastetusmaks, kinnipidamised täitelehtede ja teiste dokumentide alusel.

Tulu- ja lastetusmaks arvutatakse eelmise kuu töötasu järgi (ettenähtud tariifide ulatuses), kuid peetakse kinni jooksva kuu esimese poole töötasust. Nimetatud makse peetakse vastavalt seadusele kinni kõigi töötajate palkadest, kelle töötasu põhitöökohas ületab maksuvaba miinimumi, s.o. 70 rubla kuus.

Maksuvaba miinimumi ei rakendata töötasu suhtes, mida töötaja saab väljaspool põhitöökohta ühekordsete, juhuslike ja ajutiste ülesannete täitmise või kohakaasluse alusel töötamise eest. Täitelehtede ja muude dokumentide alusel kinnipidamiste summa ei tohi ületada 50 protsenti töötaja kuutöötasust.

Joon. 4.5. Töötasu arvestamisega kaasnevate operatsioonide skeem

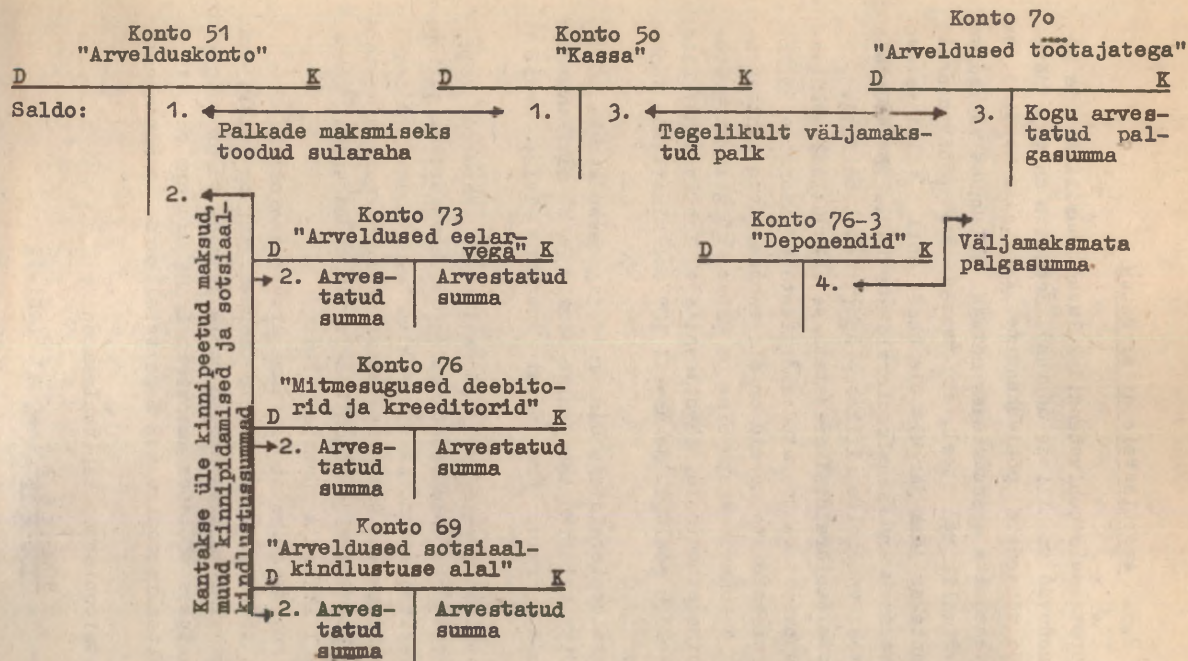
Kinnipidamiste arvestamise tulemusena väheneb ettevõtte võlg oma töötajate suhtes, kuid tekib võlg nende asutuste ja isikute suhtes, kelle kasuks kinnipidamisi tehti. Kinnipidamiste arvestamisel debiteeritakse kinnipidamiste kogusummaga kontot "Arveldused tööliste ja teenistujatega" ning krediteeritakse tulu- ja lastetusmaksu summaga kontot "Arveldused eelarvega" (73) ja kõigi ülejäänud kinnipidamiste summaga kontot "Mitmesugused deebitorid ja kreditorid" (76) (oper. 4).

Töötajate poolt väljateenitud ja neile väljamakstavad palgasummad koos palga arvestamiseks kasutatud andmetega ning palkadest kinnipeetavad summad kajastatakse palgalehel. Palgalehel on kõik nimetatud andmed iga töötaja kohta eraldi real. Viimases veerus näidatakse töölisel väljamaksmisele kuuluv summa (nn. netosumma), mille kättesaamist tõestab iga töötaja oma allkirjaga.

Palga väljamaksmine toimub kassast sularahas. Raha tuuakse kassasse Riigipanga arvelduskontolt tšeki alusel (vt. joonisel 4.6 oper. 1). Ühel ajal sularaha saamisega Riigipangast likvideerib ettevõtte ka kõik palga arvestusega kaasnenud kohustused, kandes üle vastavatele asutustele oma arvelduskontolt arvestatud summas rahalisi vahendeid. Selle tulemusena krediteeritakse raamatupidamises "Arvelduskontot" kohustuste üldsummaga ja debiteeritakse osasummadega kontosid "Arveldused sotsiaalkindlustuse alal", "Arveldused eelarvega" ja "Mitmesugused deebitorid ja kreditorid".

Palk tuleb töötajatele välja maksta 3 tööpäeva jooksul, arvates sularaha saamise päevast. Kogu tegelikult väljamakstud palgasummaga debiteeritakse kontot "Arveldused töötajatega" ja krediteeritakse kontot "Kassa" (oper. 3).

Palgamaksmise ajal töötajaile (nende haiguse, komanderingus viibimise jne. tõttu) väljamaksmata palk loetakse ettevõtte hoiul olevaks ja kantakse üle vastavale kontole, n.-ö. d e p o n e e r i t a k s e . Kirjendi koostamisel debiteeritakse kontot "Arveldused töötajatega" ning krediteeritakse kontot "Deponendid" (konto 76-3, konto 76 allkonto) (oper. 4). Väljamaksmata raha kuulub tagastamisele Riigipanka (kirjend on vastupidine raha toomisele).

Joon. 4.6. Palga väljamaksmisega kaasnevate operatsioonide skeem

2.5. Amortisatsiooni arvestus

Tootmisprotsessis põhivahendid kuluvad füüsiliselt ja maa-
raalselt (vananevad tehnilises mõttes). Seetõttu on vaja järk-
järgult koguda vahendeid põhivahendite kapitaalremondiks ja
kulunud põhivahendite asendamiseks uutega. Niisugune vahendite
kogumine on võimalik sel teel, et teatav osa põhivahendite
väärtusest kantakse järk-järgult üle nende abil valmistatava
toodangu väärtusse amortisatsioonieraldiste näol. Ettevõttele
kujuneb sel teel vahendite allikas - amortisatsioonifond.

Amortisatsioonieraldisi arvestatakse igakuuliselt põhiva-
hendi algmaksumusest kehtestatud amortisatsiooninormide järgi.
Amortisatsioonieraldiste normid on diferentseeritud põhivahen-
dite liikide ja rühmade kaupa ning on ühtsed kõigile ettevõtte-
tele ja organisatsioonidele. Käesoleval ajal kehtivad NSV Liidu
Ministrite Nõukogu poolt 1. jaanuaril 1975.a. kinnitatud amor-
tisatsiooninormid.

Amortisatsioonieraldiste üldnormid jagunevad kaheks osaks:
a) põhivahendite täieliku taastamise normid ja b) põhivahendite
kapitaalremondi normid. Ühe normi muutmine teise arvel ei
ole lubatud.

Amortisatsiooninormide väljatöötamisel on lähtutud kahe-
vahetuselisest tööst. Kolmevahetuselise ja ühevahetuselise töö
puhul tuleb kapitaalremondiks ettenähtud amortisatsiooninormi
korrutada paranduskoefitsiendiga. Amortisatsiooninormid on too-
dud amortisatsiooninormide kogumikus protsentides aasta kohta
põhivahendite liikide ja rühmade järgi.

Esitame kuu amortisatsioonisumma arvutamise näite.

Arvutada tööpingi amortisatsioonisumma, kui on teada, et
selle tööpingi algmaksumus on 8000 rubla ja seda tüüpi tööpin-
gil kahes vahetuses töötades amortisatsiooni üldnorm on 11 %
- sellest kapitaalremondiks 6,2 % ja täielikuks taastamiseks
4,8 %.

Amortisatsioonisumma kapitaalremondiks:

$$\frac{8000 \times 6,2}{100 \times 12} = 41 \text{ (rbl.)}.$$

Amortisatsioonisumma täielikuks taastamiseks:

$$\frac{8000 \times 4,8}{100 \times 12} = 32 \text{ (rbl.)}.$$

$$\text{Kokku } 41 + 32 = 73 \text{ rbl., kontrolliks } \frac{8000 \times 11}{100 \times 12} = 73.$$

Amortisatsioonisummad arvestatakse alati täisrublades.

Arvutatud amortisatsioonisumma kantakse toodangu oma-hinda iga kuu. Selle kohta koostatakse järgmine lausend:

Deebet konto 24 "Seadmete korrashoid ja ekspluateerimine",

Deebet konto 25 "Tsehi üldkulud",

Deebet konto 26 "Tehase üldkulud",

Kreedit konto 86 "Amortisatsioonifond".

Samal ajal tehakse raamatupidamises kirjend põhivahendite kulumise kohta:

Deebet konto 85 "Põhikirjafond",

Kreedit konto 02 "Põhivahendite kulum".

Kulumiks arvestatakse ainult täielikuks taastamiseks ettenähtud amortisatsioonieraldiste summa.

Suurem osa kapitaalremondiks määratud amortisatsioonieraldistest jääb ettevõtte käsutusse. Ainult 10 % nendest antakse kõrgemalseisva organi käsutusse vastava reservi kujundamiseks. Seda reservi kasutatakse finantsabi osutamiseks neile ettevõttele, kel ei jätku kapitaalremondiks omavahendeid.

Kapitaalremondiks ettenähtud summad hoitakse Riigipangas ettevõtte arvelduskontol või kapitaalremondi erikontol. Viimane avatakse isemajandavale ettevõttele tingimusel, et kapitaalremondiks ettenähtud amortisatsioonieraldiste aastasumma on vähemalt 15000 rubla.

Põhivahendite täielikuks taastamiseks määratud amortisatsioonieraldistest kantakse 25 - 45 % üle tootmise arendamise fondi. Koostatakse lausend:

Deebet konto 86 "Amortisatsioonifond",

Kreedit konto 87 allkonto "Tootmise arendamise fond".

Ülejäänud osa täielikuks taastamiseks ettenähtud amortisatsioonieraldistest kantakse üle Ehituspanka. Koostatakse lausend:

Deebet konto 86 "Amortisatsioonifond",
Kreedit konto 51 "Arvelduskonto".

2.6. Tootmise arvestus

Tootmise arvestus ja valmistoodangu tegeliku omahinna kalkuleerimine toimub sellekohasel kalkulatsioonikontol "Põhitootmine". Selle konto deebetis arvestatakse vahetult kõik otsesed tootmiskulud, kuu lõpul aga kantakse siia ka kogu möödunud perioodi kaudsed kulud.

Kuu lõpul selgitatakse lõpetamata toodangu tegelik omahind, mis kujunebki konto "Põhitootmine" lõppsaldoks. Lõpetamata toodangu all mõistetakse selliseid tooteid, mis ei ole läbi käinud kõiki töötlemise staadiume ning pole vastu võetud tehnilise kontrolli osakonna poolt.

Kuu jooksul lattu üleantud valmistoodangu tegelike tootmiskulude kindlakstegemisel tuleb arvesse võtta lõpetamata toodangu kulusid kuu algul ja kuu lõpul. Seega sõltub valmistoodangu omahinna arvutamise õigsus otseselt lõpetamata toodangu arvestuse ja hindamise õigsusest. Kõige täpsemaid andmeid lõpetamata toodangu kohta saab ainult lõpetamata toodangu inventuuride põhjal.

Seega leitakse konto "Põhitootmine" saldo kõigi teiste kontode saldodest erinevalt. Kuu lõpul toimub ka konto "Põhitootmine" kreditoole reguleerimine. Nimelt arvestatakse kuu jooksul tootmisest väljatulevat valmistoodangut valmistoodangu lattu üleandmisel p l a a n i l i s e s omahinnas. Kuu lõpul tehakse lõpetamata toodangu jääkide ja deebetikäibe abil kindlaks valmistoodangu t e g e l i k omahind, leitakse tegeliku ja plaanilise omahinna vahe (nn. hälve) ning tehakse sellega konto "Põhitootmine" kreditiisse ja konto "Valmistoodang" deebetisse täiendav kirjend. Pärast seda on ka konto "Põhitootmine" kreditikäive tegelikus

omahinnas.

Hälbe leidmine toimub järgmiselt:

1. Leitakse kogu kuu jooksul tootmisest saadud valmis-
toodangu tegelik omahind (konto "Põhitootmine" näitajad):

valmistoo-
dangu tege-   = algsaldo + deebetikäive - lõppsaldo.
lik omahind

2. Leitakse hälve tegeliku ja plaanilise omahinna vahe
väljatoomise näol:

hälve = tegelik omahind - plaaniline omahind.

Hälve võib olla kas pluss- või miinusemärgiga, olenevalt sellest, kas on tegemist ülekulu või kokkuhoiuga. Miinushälve kirjendatakse kontosse punasega, s.t. "punase storno" meetodil. Analüütilises arvestuses leitakse ja arvestatakse tegeliku ja plaanilise omahinna vahe omaette analüütilisel kontrol iga toote või toodete rühma kohta.

Näide. Konto "Põhitootmine" kohta on teada järgmised andmed:

- 1) algsaldo 5000.-;
- 2) kuu jooksul kantud otseseid kulusid 130 000.-;
- 3) kuu lõpul ülekantud kaudseid kulusid 15 000.-;
- 4) inventuuriga kindlaks tehtud lõpetamata toodangu saldo 7000.-;
- 5) tootmisest saadud valmistoodangut plaanilises omahinnas 144 000.-.

Arvutada tegeliku omahinna kõrvalekaldumine plaanilisest omahinnast - hälve.

Konto 20
"Põhitootmine"

D		K	
→ S.	5 000.-	5.	144 000.- →
→ 1.	130 000.-	6.	-1 000.- →
→ 2.	15 000.-		
Dk.	145 000.-	Kk.	143 000.-
S.	7 000.-		

Valmistoodang tegelikus omahinnas = 5000.- + 145 000.- - 7000.- = 143 000.-

Hälve = 143 000.- - 144 000.- = - 1000.-

3. Realiseerimisprotsessi arvestus

3.1. Valmistoodangu realiseerimine arvestuse ülesanded

Tööstusettevõtete üheks põhiliseks näitajaks on realiseerimisplaani täitmine. Realiseerimisplaanis nähakse ette realiseeritava toodangu nomenklatuur, sortiment, kvaliteet, kompleksus ja hinnad (hulgi- ja omahind). Realiseerimisplaani koostamisel lähtutakse toodangu väljalaske plaanist ning ladudes olevatest valmistoodete jääkidest planeeritava perioodi alguses ja lõpus. Samuti planeeritakse realiseerimisega seotud kulud ja realiseerimistulemus (kasum).

Realiseerimisplaani eduka täitmise eest vastutab turus-
tusosakond, kes korraldab toodangu õigeaegset ärasaatmist ja peab lepingute täitmise operatiivset arvestust. Toodangu plaanipärane lähetamine ostjatele ning nendega arvelduste õige organiseerimine tõstab ettevõtte käibevahendite ringlemise kiirust ning mõjutab positiivselt kogu ettevõtte majandustege-

vust.

Kõike seda arvesse võttes on valmistoodangu realiseerimise arvestuse ülesanneteks

- 1) toodangu väljalaske plaani täitmise kontroll;
- 2) valmistoodangu liikumise arvestus ladudes ja laoseisude kontroll;
- 3) toodangu lähetamise õigeaegne dokumenteerimine ning kontroll ostjatega teostatavate arvelduste üle;
- 4) realiseerimisplaani, turustamiskulude eelarve ning finantstulemuste plaani täitmise kontroll.

3.2. Valmistoodangu hindamine

Valmistoodanguks loetakse niisugune toodang, mis on täielikult komplekteeritud, vastab ettenähtud standarditele ja tehnilistele tingimustele ning on üle antud valmis- toodete lattu.

Raamatupidamisarvestuses hinnatakse valmistoodangut tootmisomahinnas või hulgihinnas.

O m a h i n d (plaaniline ja tegelik) võrdub toodangu valmistamiseks tehtud tootmiskulude summaga. Sõltuvalt kulude tegemise järjekorrast eristatakse kahte omahinna liiki (vt. joon 4.7):

1) t e h a s e e. t o o t m i s o m a h i n d (plaaniline ja tegelik) - kajastab kõiki ettevõttes toodangu valmistamiseks tehtud otseseid ja kaudseid kulutusi;

2) t ä i s o m a h i n d (plaaniline ja tegelik) - koosneb tehase omahinnast ja toodangu realiseerimisel tehtud kuludest (tootmisvälised kulud).

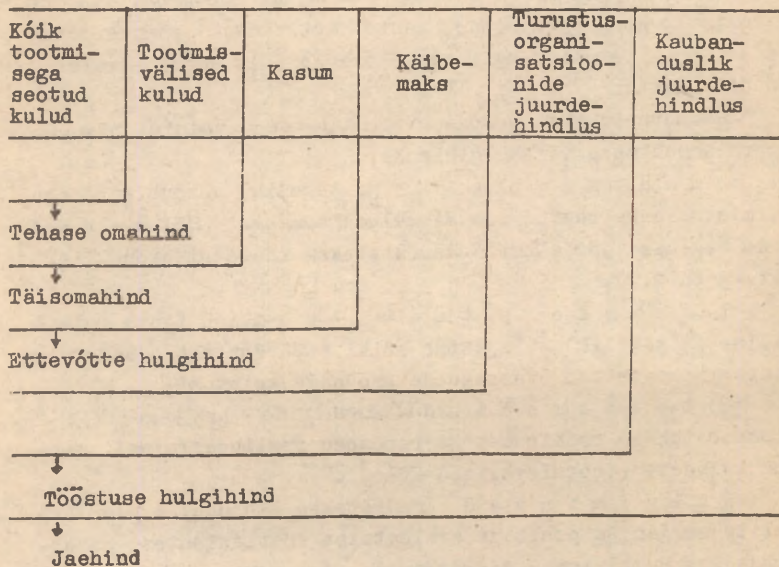
H u l g i h i n n a d määratakse üldjuhul kindlaks valitsusorganite poolt ja avaldatakse spetiaalsetes hinnakirjades. Hulgihinnad liigitatakse ettevõtte ja tööstuse hulgihinnaks:

1) e t t e v õ t t e h u l g i h i n d - määratakse kindlaks tööstusharu keskmise plaanilise täisomahinna põhjal, millele lisatakse kasum (3-5 %);

2) tööstuse hulgihind - koosneb ettevõtte hulgihinnast, toodangule kentestatud käibemaksust ja turustusorganisatsioonide juurdehindlusest.

Valmistoodetel, mida käibemaksuga ei maksustata ning mis realiseeritakse ettevõtte poolt ilma turustusorganite vahendusega, ettevõtte ja tööstuse hulgihind ühtivad.

Paljudes laiatarbekaupu tootvates ettevõtetes kasutatakse hulgihinna kindlaksmääramiseks ja ehindu. Jaehind koosneb tööstuse hulgihinnast ja kaubanduslikust juurdehindlusest.

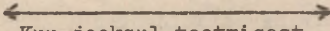
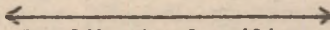

Joon. 4.7. Jaehinna struktuur

3.3. Valmistoodangu ning selle lähetamise ja

realiseerimise arvestus

Valmistoodangu sünteetilist arvestust peetakse aktiva-kontol "Valmistoodang" (40). Arvestus toimub tegelikus teha-seomahinnas, kusjuures aruandeperioodi jooksul võetakse val-mistoodang arvele plaanilises tehaseomahinnas ja perioodi lõ-pul leitakse tegeliku omahinna kõrvalekaldumine plaanilisest (nn. hälve) ning tehakse täiendav kirjend (vt. järgnevat skee-mi).

Konto 20		Konto 40	
"Põhitootmine"		"Valmistoodang"	
D	K	D	K
Tegelikud tootmiskulud kokku			
	Kuu jooksul tootmisest saadud valmistoodang plaanilises omahinnas		
	Tegeliku ja plaanilise omahinna vahe (hälve)		

Seega tehakse tootmisest saadud valmistoodangu tegelik oma-hind kindlaks arvestuslikult.

Analüütilises arvestuses toimub valmistoodangu arvestus kas plaanilises omahinnas või hulgihinnas (analoogiliselt ma-terjalide arvestusele). Tegeliku ja plaanilise omahinna häl-beid või tegeliku ja hulgihinna hälbeid arvestatakse eraldi analüütilisel kontol.

Valmistoodangu arvestamise permisteks ülesanneteks on

1) tootmisest saadud valmistoodangu õige ja õigeaegne dokumentaalne vormistamine;

2) ladudes säilitatava valmistoodangu allesoleku kont-roll;

3) valmistoodete liigsete varude tekkimise vältimine;

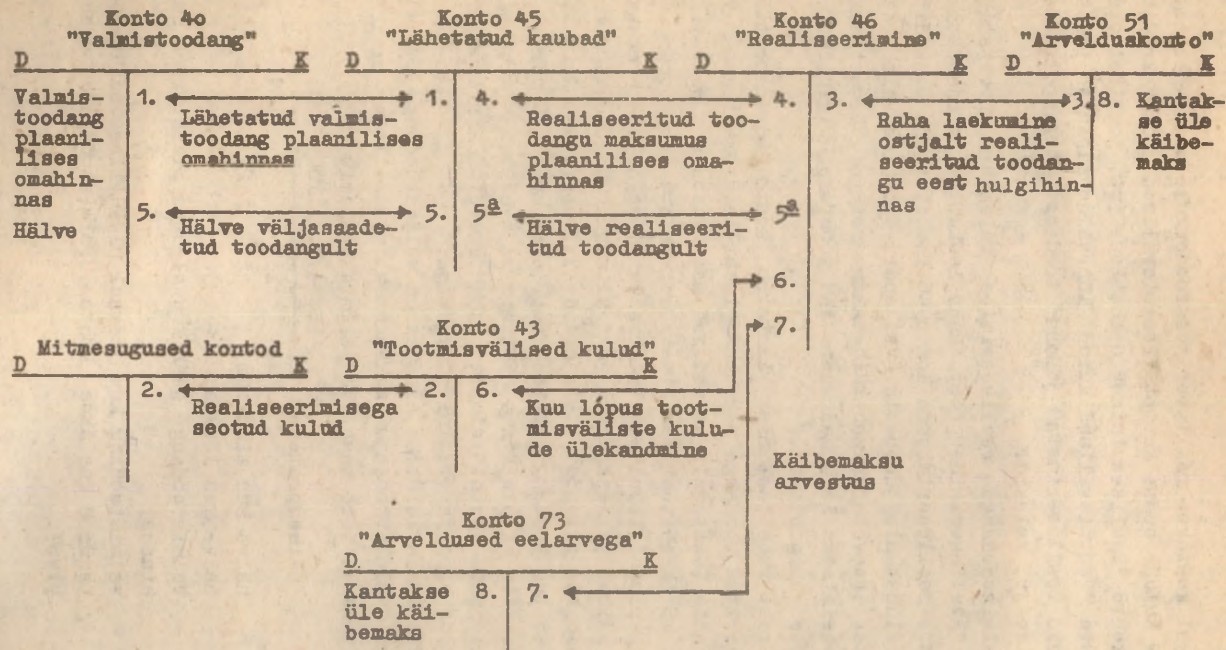
4) kontrollida väljasaadetud (lähetatud) valmistoodangu arveldusdokumentide õigeaegset vormistamist ja pankka inkassoks esitamist.

Valmistoodang saadetakse laost ostjale ettevõtte turus-
tusosakonnas koostatud käsund-saatelehe jär-
gi. Viimane ühendab endas kahte dokumenti - väljaandmise käs-
ku (korraldust) ja lao saatelehte. Dokumendile märgitakse
laost väljaantud toodete kogused, mida tõendavad laojuhataja
ning ostja esindaja või ekspediitori allkirjad. Käsund-saate-
lehe ja teiste saatedokumentide (raudtee saateleht ja ostja
arvel tehtud transpordikulude kviitung) põhjal koostatakse
raamatupidamisosakonnas arve ja maksenõue (või ainult arve-
maksenõue) ning esitatakse Riigipanka inkassoks.

Ettevõtte suhtes loetakse lähetatud toodang realiseeri-
tuks raha arvelduskontole laekumise hetkest. Seega tekib lü-
hem või pikem ajavahemik valmistoodangu laost väljasaatmise
ja tema realiseerituks arvestamise vahel. Kuni realiseerimis-
momendini arvestatakse lähetatud valmistoodangut aktivakontol
"Lähetatud kaubad, tehtud tööd ja osutatud teenused"(45) (vt.
joonisel 4.8 oper. 1). Väljasaadetud valmistoodang kirjenda-
takse sellele kontole analüütilise arvestuse pidamiseks kok-
kulepitud hindadega (plaanilises omahinnas, hulgihinnas). Te-
geliku omahinna hälbed samal kontol näidatakse ainult kuu lõ-
pu jäägi osas (arvutatakse hälve konto saldost).

Kontosse "Lähetatud kaubad, tehtud tööd ja osutatud tee-
nused" kirjendatakse ka lähetatud valmistoodangu transpordi-
ja saatekulud ning taara maksumus, mis kuuluvad tasumisele
ostja poolt ja on neile esitatud arvesse sisse võetud.

Valmistoodangu lähetamise ja realiseerimise kulusid, mis
tehakse ettevõtte enda arvel, nimetatakse tootmisvälisteks ku-
ludeks ja arvestatakse vastaval kontol "Tootmisvälised kulud"
(43) (vt. joonisel 4.8 oper. 2).

Joon. 4.8. Valmistoodangu realiseerimise arvestus

Kuu lõpul kantakse realiseeritud toodangule osanev tootmisväliste kulude summa kontot "Tootmisvälised kulud" krediteerides konto "Realiseerimine" deebetisse (vt. joonisel oper. 6). Konto "Tootmisvälised kulud" lõppsaldo kajastab lähetatud, kuid realiseerimata jäänud toodangu transportimise, pakkimise jt. kulusid.

Valmistoodangu realiseerimise tulemusi arvestatakse kontol "Realiseerimine" (46). Raha laekumisel kirjendatakse see summa realiseerimisena konto 46 kreditis ja vahendite-na "Arvelduskonto" deebetis (vt. oper. 3). Olenevalt sellest, kas ettevõtte maksab käibemaksu või ei, arvestatakse realiseerimisest laekunud summa kas tööstuse hulgihinna või ettevõtte hulgihinna.

Pärast raha laekumist kantakse konto 46 deebetisse realiseeritud toodangu maksumus plaanilises omahinnas või hulgihinna (vastavalt arvestuses kasutatavale meetodile) kontolt 45 (krediteerides nimetatud kontot) (vt. oper. 4). Aruandeperioodi lõpul arvutatakse keskmise hälbe protsendi alusel hälbed väljasaadetud ja realiseeritud toodangu kohta ja tehakse täiendavad kirjendid (vt. oper. 5). Kui kogu väljasaadetud toodang realiseeriti, s.t. konto 45 pooled on võrdsed, siis ei ole konto 45 kohta vaja hälvet arvutada, ning sel juhul konto "Valmistoodang" kredit korrespondeeruks konto "Realiseerimine" deebetiga.

Hälbesumma leidmise aluseks on valmistoodangu hälbe suhe kogu valmistoodangu maksumusse plaanilises omahinnas (hulgihinna). Võib kasutada järgmist valemit:

$$\text{Hälbe protsent} = \frac{(H_1 + H_2)}{T_1 + T_2} \cdot 100,$$

kus H_1 - hälve kuu alguseks;

H_2 - hälve kuu lõpuks;

T_1 - valmistoodangu jääk kuu alguses plaanilises omahinnas;

T_2 - valmistoodang kuu jooksul plaanilises omahinnas (andmed saadakse konto "Valmistoodang" deebetist).

Näide hälvete arvutamise kohta.

Kontodele on kirjendatud järgmised majanduslikud operatsioonid:

- 1) saadeti välja valmistoodangut plaanilises omahinnas 50 000;
- 2) laekus toodangu realiseerimisest 45 000 (hulgihinnas);
- 3) kanti maha realiseeritud toodang plaanilises omahinnas 40 000.

Arvutada hälbed väljasaadetud ja realiseeritud toodangu kohta.

"Valmistoodang"		"Lähetatud kaubad"	
D	K	D	K
S. 86 000			
(pl. o/h-s 90 000	1) 50 000	1) 50 000	3) 40 000
hälve <u>4 000</u>)	4) <u>385</u>	4) <u>385</u>	4 ^a) <u>308</u>
Saadud tootmisest			
(pl. o/h-s) 40 000			
Hälve 3000			

"Realiseerimine"		"Arvelduskonto"	
D	K	D	K
3) 40 000	2) 45 000	2) 45 000	
4 ^a) <u>308</u>			
$\text{Hälbe \%} = \frac{(\underline{4000} + 3000) \cdot 100}{90\ 000 + 40\ 000} = \frac{\underline{1000} \cdot 100}{130\ 000} \approx 0,77$			
$\text{Hälve väljasaadetud toodangu kohta} = \frac{0,77 \cdot 50000}{100} = \underline{385.-}$			
$\text{Hälve realiseeritud toodangu kohta} = \frac{0,77 \cdot 40000}{100} = \underline{308.-}$			

Kui ettevõtte maksab käibemaksu, toimub ka käibemaksu summa väljaarvutamine ning kirjendamine konto "Realiseerimine" deebetis ja "Arveldused eelarvega" kreditis (vt. joonisel oper. 7). Käibemaksu arvutatakse järgmiselt: 1) kindla määra-na tooteühikult; 2) hinnavahena tööstuse ja ettevõtte hulgi-

hinna vahel; 3) protsentides hinnast. Käibemaksu määrad kehtestab NSV Liidu Ministrite Nõukogu või viimase loal ka NSV Liidu Rahandusministeerium, kooskõlastades need eelnevalt vastavate ametkondadega.

Käibemaksu maksjad on kohustatud esitama rahandusorganitele ettenähtud korras ja tähtaegadel maksude arvutamise õiendid ja aruanded.

Käibemaksu ülekandmisel rahandusorganitele debiteeritakse kontot "Arveldused eelarvega" ja krediteeritakse kontot "Arvelduskonto" (vt. oper. 8).

Nagu eeltoodust nähtub, etendab konto "Realiseerimine" realiseerimisprotsessi arvestuses põhilist osa. Selle konto üheks iseärasuseks on see, et teda peetakse kahes hines - krediidpoolt hulgihinnas ja deebetpoolt omahinnas (tegelik omahind või täisomahind). Ettevõtte töötulemuste väljaselgitamine toimub konto "Realiseerimine" deebet- ja krediidpoolle võrdlemise teel. Kui suurem on krediidpool, näitab see kasumit, kui aga deebetpool, siis kahjumit.

Oma iseloomult on konto "Realiseerimine" ühtlasi tulemuskonto, sest ta annab ettevõtte kogu varumis-, tootmis- ja realiseerimisprotsessi lõpliku tulemuse.

Saadud kasum või kahjum kantakse iga kuu lõpul kontolt "Realiseerimine" üle kontole "Kasumid ja kahjumid" (konto 99). Selle konto krediidpoolle kogutakse ettevõtte kasum, deebetpoolle aga kahjum; vastavalt krediid- või deebetsaldoga määratakse puhaskasum või kahjum, mis on ettevõtte kogu majandustegevuse finantstulemuseks. Seega konto "Kasumid ja kahjumid" on oma iseloomult finants-tulemuskonto.

Näide. Oletame, et kontole "Realiseerimine" on kantud järgmised andmed:

- 1) kreditis realiseerimisest saadud laekumine 9000.-;
- 2) deebetis kontolt "Lähetatud kaubad, tehtud tööd ja osutatud teenused" üle kantud realiseeritud toodangu maksumus 8300.- plaanilises omahinnas;
- 3) kuu lõpul üle kantud tootmisväliseid kulusi 50.-;
- 4) arvestatud käibemaksu 200.-;
- 5) realiseeritud toodangule osanev hälve 150.- (ülekulu).

Selgitada realiseerimistulemus ja kanda üle kontole "Kasumid ja kahjumid".

Konto 46	
"Realiseerimine"	
D	K
2. 8300.-	1. 9000.-
3. 50.-	
4. 200.-	
5. 150.-	
6. 300.-	
Dk. 9000.-	Kk. 9000.-

Konto 99	
"Kasumid ja kahjumid"	
D	K
	6. 300.-

6. operatsiooni summa leidmiseks peame kõigepealt vaatama, kumb konto pooltest on suurem ja kui palju. Osutus, et kreeditpool on suurem 300 rbl. võrra. Debiteerime selle summa kontot "Realiseerimine", ühtlasi krediteerime kontot "Kasumid ja kahjumid" (kahekordse kirjendamise põhimõte). Seega ettevõtte sai realiseerimisest 300 rubla kasumit.

S i s u k o r d

I. RAAMATUPIDAMISARVESTUS, SELLE OLEMUS	
JA TÄHTSUS	3
1. Majandusliku arvestuse olemus	3
2. Majandusliku arvestuse mõõtjad	6
3. Arvestuse liigid	8
4. Raamatupidamise ülesanded	10
5. Sotsialistliku ja kapitalistliku raamatupidamise erinevusi	11
II. RAAMATUPIDAMISE OBJEKT	12
1. Raamatupidamise objekti olemus ja rakendusala	12
2. Ettevõtte majanduslikud vahendid	13
3. Ettevõtte majanduslike vahendite moodustamise allikad	17
4. Majanduslikud protsessid	20
III. RAAMATUPIDAMISE MEETOD	21
1. Raamatupidamise meetodi olemus	21
2. Raamatupidamisbilanss	22
2.1. Raamatupidamisbilansi mõiste, sisu ja ehitus	22
2.2. Sotsialistlike ja kapitalist- like ettevõtete bilansside printsipiaalsed erinevused	25
2.3. Eri rahvamajandusharude bilans- side mõningad erinevused	27
2.4. Muudatused bilansis majandus- operatsioonide mõjul	28
3. Kontod ja kahekordne kirjendamine	31
3.1. Kontode olemus ja ehitus	31
3.2. Kahekordne kirjendamine	32
3.3. Sünteetilised ja analüütilised kontod	34
3.4. Allkontod	36

3.5. Kontode ehitus	38
3.6. Käibeandmikud	39
IV. MAJANDUSLIKE PROTSESSIDE (VARUSTAMINE, TOOTMINE, REALISEERIMINE) ARVESTUS	42
1. Varustusprotsessi arvestus	42
1.1. Materjalide hankimise ja arvel- duste üldkord	42
1.2. Materjalide arvestuse ülesanded ja materjalide hindamine	45
1.3. Materjalide sissetuleku ja välja- mineku dokumentatsioon	47
1.4. Materjalide analüütiline ja sün- teetiline arvestus	49
2. Tootmisprotsessi arvestus	54
2.1. Tootmise arvestuse ülesanded	54
2.2. Tootmiskulude olemus ja liigitus	55
2.3. Tootmiskulude arvestus	58
2.4. Palga arvestus	61
2.5. Amortisatsiooni arvestus	68
2.6. Tootmise arvestus	70
3. Realiseerimisprotsessi arvestus	72
3.1. Valmistoodangu realiseerimise arvestuse ülesanded	72
3.2. Valmistoodangu hindamine	73
3.3. Valmistoodangu ning selle lähe- tamise ja realiseerimise arvestus	75

Вайки Луи галехт.
ОСНОВЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА I.
Изд. 5-е, переработанное.
Учебное пособие для студентов экономического факультета.
На эстонском языке.
Тартуский государственный университет.
ЭССР, 202400, г.Тарту, ул.Шликооли, 18.
Vastutav toimetaja H. Mamm.
Korrektor J. Laanekaak.
Paljundamissele antud 16.08.1983.
MB 08403.
Formaat 60x84/16.
Kirjutuspaber.
Masinakiri. Rotaprint.
Tingtrükipoognaid 4,88.
Arvestuspooznaid 4,46. Trükipoognaid 5,25.
Trükiarv 600.
Tell. nr. 116.
Hind 15 kop.
TRÜ trükikoda. ENSV, 202400 Tartu, Pälsoni t. 14.

0.05

15 kop.